

SINOP İSKELE MUKATAASINA AİT BİR TEMESSÜKÂT DEFTERİ
— XVII. YÜZYIL BAŞLARI —

Doç. Dr. Mehmet Ali ÜNAL*

Mukâtaa usulü Osmanlı maliyesinin vergi (gelir) toplama biçimlerinden biridir. Buna göre maden işletmeleri, tuz, şap vs. kaynakları, şehirlerdeki bedesten, tabakhâne, boyahâne, kasabhâne, şemhâne gibi ticarî ve sınaî işletmeler, tamga, mizan, bac gibi gümrük vergileri ile iskeleler mukâtaa usulü ile işletiliyorlardı. Bunlardan her birine meselâ boyahâne mukâtaası, bedesten mukâtaası, mizan mukâtaası, gümrük mukâtaası, iskele mukâtaası gibi adlar verildiği gibi bir sancak veya kazadaki mukâataaların tamamını ifade etmek için de mukâtaa ya da mukâtaât deniyordu.

Mukâataalar dirlik olarak tevcih edilmeyip geliri doğrudan merkez hazineye (hazine-i âmire) alınırdı. Mukâataalarla ilgili her türlü işlemi de hazine-i âmire yürütürdü. Mukâtaa gelirlerinin hazinede toplanması iki yolla gerçekleştiriliyordu: iltizâm ya da emânet.

Birinci usûlde, her mukâtaa, başkentte veya mukâtaanın bulunduğu kadılıkta müzâyede'ye çıkarılıyordu. Müzâyede esnasında devlet hazinesine en yüksek fiyatı teklif eden ve mukâtaa bedelinin bir kısmını peşin ödemeyi kabul eden kişi iltizâmı alıyordu. Peşinat miktarındaki fazlalık tercih sebebi idi. Çünkü mukâtaanın iltizâma verilmesinin temel sebebi devlet hazinesine bir an önce nakit para girişini sağlamaktı⁽¹⁾. Devletin her türlü câri harcamaları hazine-i âmire'den yapıldığı için mukâtaa bedellerinin toplanmasına ve peşinatın alınmasına çok önem veriliyordu.

Müzâyedede mukâtaayı iltizama alan kişiye emîn-i mültézim veya bervech-i iltizâm emîn deniyordu.

Şayet müzâyede sonunda mukâtaayı iltizama alan çıkmadığı takdirde

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Mehmet Ali Ünal, «XVII. Yüzyıl Başlarında Harput Mukâtaâtına Ait Bir İcmâl Muhâsebe Defteri», O.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı: 3, Aralık 1988, s. 93-107.

hazine, mukâtaanın gelirini toplama işini bu defa **ulûfelü** bir memura havale ediyordu ki buna da **ber-vech-i emânet emîn** deniyordu. Mukâtaayı emânet üzere yürütenler de devlet hazinesine her yıl muayyen bir bedeli yatırmayı taahhüd ediyorlardı. Zirâ herhangi bir sınır konmadığı takdirde, emîn olanlar, mukâtaanın gelirini gerçek olandan çok daha az gösterebilir ve hazineyi zarara uğratabilirdi⁽²⁾.

Öte yandan **emânet** ile idare olunduğu sırada, mukâtaa tekrar müzâyedeye çıkarılacak olursa, **emânet** ile idare olunduğu son yılın **hâsıl**'ı en düşük gelir kabul edilirdi. Emânette iken mukâtaayı iltizama alanlar ise çok defa emâneti yürüten **ulûfelü memurlar olurdu**⁽³⁾.

Emîn ve **mültezim**'den başka mukâtaa ile ilgili işlerin kontrolü için birkaç kaza veya sancaktaki mukâtaalar bir **nezâret** altında toplanırdı. Nezâret'in başındaki kişiye de **nâzır** denirdi. Nâzırlık görevi ister emânet, isterse iltizamla mukâtaayı almış olsun **emîn**'e verilebilirdi. Bu durumda ondan **ber-vech-i emânet emîn** ve **nâzır** ya da **bervech-i iltizâm emîn** ve **nâzır** olarak bahsedilirdi.

Nâzırdan başka, mukâtaanın bulunduğu çevrenin bir kadısı veya merkezden gönderilen bir çavuş da mukâtaayı işleten görevlilerin yolsuzluklarını önlemek yahut meydana gelen yolsuzlukları tahkik etmek için **müfettiş** tayin edilirdi.

Diğer taraftan birkaç kaza veya sancağın mukâtaalarını iltizama alan ya da emânet sureti ile yürüten kişiler de mukâtaayı meydana getiren her bir mukâtaayı mahallindeki kadılıkta müzâyedeye çıkararak iltizâma verebilirdi. Bu şekilde mukâtaât içerisinde herhangi bir mukâtaayı iltizama alan kişiye mahallin kadısı tarafından bir tezkere verilirdi. Tezkerede adı geçen kişilerin mukâtaayı hyangi şartlarda aldıkları ve ne suretle ödemede bulunacakları gibi hususlar belirtilirdi⁽⁴⁾.

Şayet mukâtaanın geliri fazlaysa doğrudan merkez devreye girerek ikinci derecedeki mukâtaanın iltizam şartlarını tayin edebilirdi. Aşağıda görüleceği üzere Sinop iskele mukâtaası da Kastamonu ve Çankırı mukâtaaları içerisinde ikinci dereceden bir mukâtaa olup, geliri de mühim bir meblağ teşkil etmektedir.

(2) Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, II, İstanbul, 1977, s. 335 vd.

(3) Halil Sahilloğlu, «Bir Mültezim Zimen Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Darphane Mukâtaaları», **I.Ü. İktisad Fak. Mec. XXIII/1-2**, 1962, s. 147., Ayrıca M. Akdağ, aynı eser s. 347.

(4) Ünal, «aynı makale», s. 94.

Mukâtaa emînleri 3 hicrî-kamerî yıl için emânet ya da bervech-i iltizâm aldıkları mukâtaalardan elde ettikleri geliri her yıl biri Nevruz ve biri Ağustos'ta olmak üzere iki ana taksitte hazineye yatırdıkları anlaşılmaktadır⁽⁵⁾. Bu taksitlerden her birine irsâliye deniyordu ve gönderildiği ayın adıyla Ağustos irsâliyesi, Nevruz irsâliyesi şeklinde anılıyordu.

İrsâliye'nin dışında devlet, bazı cârî harcamalar için veya mukâtaanın bulunduğu mahaldeki harcamalar için mukâtaa gelirinden ödeme yapılmasını bir hükümlerle emîn'e emrediyordu⁽⁶⁾. Meselâ incelediğimiz temessükât defterinde yer aldığı üzere Sinop iskelesi gümrüğü mukâtaasının geliri hemen tamamen Sinop tersanesinde bina olunan kadırgaların mühimmâtı ve tersanede çalışan görevli kişilerin ulûfeleri için harcandığı görülmektedir.

Ödemeler hazineden alacağı olan sipahi, azeb, reis vs. gibi ellerinde mukâtaa gelirinden ödeme yapılmasına dair hükm-i şerif bulunan kişilere doğrudan yapıldığı gibi⁽⁷⁾, mukâtaa gelirini toplamak için görevlendirilmiş havâle adı verilen memurlara da yapılabilirdi⁽⁸⁾. Havâleler merkezden bu işe memur edilmiş kişiler olup, çok defa hazineye acilen para girişini sağlamak için mukâtaa bölgelerine yollanırlardı.

Mukâtaa emîni hükm-i şerif mücebince yaptığı ödemeler için mahallin kadısı huzurunda fermân'ın zahri'na (arkasına) hüccet yazdırıyordu⁽⁹⁾. Ayrıca çeşitli kişiler eliyle hazineye yaptığı ödemeler karşılığında da emîn'in eline temessük olmak üzere hükm-i hümâyûn veriliyordu⁽¹⁰⁾. Emîn olan kişi, yine temessük olarak kullanmak üzere hazineye yaptığı ödemeleri gösterir tahvil sureti de isteyebiliyordu. Bunlardan başka mukâtaa nazırı emîn'in eline yine yapılan çeşitli ödemelerle ilgili olarak tezkere verebilirdi.

Mukâtaa emîni yaptığı muhtelif ödemeleri belgeleyen bu hüccet, temessük ve tezkereler'i mukâtaa ile ilgili hesapların görüldüğü son safhada (hîn-i muhâsebê) ibrâz ederek ödediği miktarların borcundan düşülmesini (deynine mahsûb edilmesi) sağlıyordu⁽¹¹⁾.

(5) Bkz. Ekler, s. 4, 6, 8, 13.

(6) Bkz. Ekler, s. 1, 9, 42/a, 43/a, 44/a, 50/a.

(7) Mukâtaa emîninin ulûfe sahiplerinin hazineden almaları gereken ulûfeleri kendi tahvilinden önce tahakkuk etmiş olsa da ödediği görülmektedir. Meselâ, hâssa reislerden Muhammed Siyami'nin 1015 Recec, Reşen ve Lezez'i ulûfeleri için toplam 2805 akçanın ödenmesi konusunda 15 Cemaziyelâhir 1016 tarihlerinde bir hüküm yazılmış fakat bu meblağ adı geçene Evâil-i Ramazân 1020'de Ali Çavuş tahvilinden ödenebilmiştir. Bkz. Ekler, s. 43/a-b.

(8) Ekler, s. 2.

(9) Ekler, 43/a-b, 44/a-b.

(10) Ekler, s. 18, 19, 20 vs.

(11) Ekler, s. 1, 3, 4, 6, 10/a vs.

Bir tahvil⁽¹²⁾ sona erdikten sonra iş, hemen muhâsebe işleminin görülmeye başlanmasına geliyordu. Mukâtaa ile ilgili kesin hesapların görüldüğü bu hesaplaşma sonunda emin veya mültezimler çok defa borçlu çıkıyorlardı. Mukâtaa gelirinden eminin zimmetinde kalan bu meblağa **bâkî** veya **bakâya** deniyordu. Hazine, eminin zimmetindeki alacağını tahsil edebilmek için her çareye başvuruyor, mukâtaanın bulunduğu mahaldeki cârî harcamalar konusunda emine zimmetindeki paradan ödemesi hususunda sık sık hüküm gönderiyordu. Mukâtaa emini borcunu ödemekte direndiği ya da geciktirdiği takdirde çeşitli müeyyideler uygulamaya gidiyor; mallarına el koyuyor, hatta hapsetme yoluna gidebiliyordu. Daha da ilgi çekici olanı, mukâtaa emininin mukâtaayı bir tahvil dönemi daha iltizama almak için eski borcunu pazarlık konusu yapmasıdır. Tersine, hazine alacağını tahsil edebilmek için yeni bir tahvil konusunda borçlu olanla pazarlığa oturuyordu⁽¹³⁾.

Burada yayınladığımız Sinop iskelesi gümrüğüne aîd belgeler, mukâtaa emininin yaptığı çeşitli ödemeleri gösteren **hüccet**, **temessük** ve **tezkereler**'i ihtiva etmektedir. Belgeler defter şeklinde olmayıp, **feyman**, **tahvil sureti**, **tezkereler** ve kadılar tarafından yazılan **hüccetler**'den müteşekkildir. Defter, Başbakanlık Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifinde 6169 numarada kayıtlıdır. Belgelerin tamamı Sinop iskelesi gümrüğü ile alâkalıdır. Defterde yer alan en eski tarihli belge 7 Ekim 1607 (15 Cemaziyelâhîr 1016) tarihli Sinop mukâtaa müfettişi (adı belirtilmemiş) ne gönderilen ve hâssa reislerden Muhammed Siyamî'nin 1015 yılı Recec, Reşen ve Lezez'i ulûfeleri için toplam 2805 akçanın Sinop iskelesi mahsûlünden ödenmesine dair **emri şerif**'tir⁽¹⁴⁾. En son tarihli belge ise 18 Ocak 1620

(12) Tahvil, emin veya mültezimin mukataayı iltizama aldığı günden iltizamın bittiği güne kadar olan süre demektir. Bir tahvil dönemi ise genellikle 3 hicri-kamerî yıldır.

(13) «Diyârbekir beylerbeyisine ve defterdarına hüküm ki, sâbıkâ Harput sancağibeyi olan Alaeddin dame izzuhunun teftişi hususunda iltizâm itdikleri iki yüz bin altunu müşârünileyh Alaeddin kabul idüp ve bir mikdâr paşın dahi göndermesin emr idüp buyurdum ki, vardıkda bu bâbda gereği gibi mukayyed olub müşârünileyh Alaeddin'i getürdüb eğer kendünün teftişi husûsunda iltizâm itdikleri ikiyüz bin filoriyi kabul ve deruhde idüb ve ana göre peşin dahi tedârik idüb südde-i sa'detime irsâl iderse kemâkân mukâtaât üzre olub zıkr olunan ziyâde ile mutâsarıf ola. Eğer inâd ve muhâlefet iderse Amid kalasına habs idüb dahi bu cânibe muacelen arz eylyesin...», bkz. BA, Mühinume 62, s. 328.

(14) «Livâ-i Kastamonu ve Kangırı ve tevâbihâ mukâtaâtına tevârih-i muhtelifle ile nâzır ve mültezim olan dergâh-ı âlî çavuşlarından Muhammed Çavuş...», Ekler, s. 19.

Belgelerden anlaşıldığına göre Sinop iskelesi gümrüğü Kastamonu ve (12 Safer 1029) tarihli muhâsebe defteri suretidir⁽¹⁵⁾. Her bir belgeye sayfa numarası verilmiştir. Ancak bu numaralama kronolojik değildir. Kangırı (Çankırı) Sancakları mukâtaâtına dahildir. Kastamonu ve Kangırı ve tevâbii aynı zamanda bir nezâret bölgesi teşkil etmektedir. Adı geçen bu nezârete **Dergâh-ı âlî** çavuşlarından **Muhammed Çavuş**'un muhtelif tarihlerde **nâzır** ve **mültezim** olduğu sözkonusu belgelerde belirtilmektedir⁽¹⁶⁾. Sinop iskelesi gümrüğü mukâtaasını ise yine **Dergâh-ı âlî** çavuşlarından **Ali Çavuş** (bin Hüseyin) iltizama almıştır⁽¹⁷⁾. Fakat elimizde mukâtaa ile ilgili muhâsebe defteri, hüküm sureti vs. gibi belgeler bulunmadığı için **Ali Çavuş**'un Sinop iskelesi gümrüğünü **Muhammed Çavuş**'tan mı, yoksa merkezden mi iltâma aldığı konusunda bir bilgi edinemiyoruz. Merkezden yazılan birçok hüküm nazar-ı dikkate alınırsa **Ali Çavuş** mukâtayı doğrudan Baş Muhasebeden iltizâma almış olmalıdır. Fakat bu defa **Muhammed Çavuş**'un Sinop iskelesi mukâtaası ile ilgisi ne olacaktır? Çünkü o da, Kastamonu ve Kangırı'nın yanısıra Sinop iskelesi mukâtaatına **ber-vech-i iltizâm emîn ve nâzır**'dır. Eğer **Ali Çavuş**'un iskele mukâtaası ile ilgili muhasebesi Kastamonu ve Kangırı mukâtaâtı çerçevesinde görülecekse —ki öyle olması lâzım gelir— **Ali Çavuş** mukâtaa ile ilgili hususlarda öncelikle **Muhammed Çavuş**'a karşı sorumlu olacaktır. Ancak bu sorumluluk mâli değil, idarî hususlarda olmalıdır.

Ne yazık ki, bu hususu tam olarak açıklamak elimizdeki belgelerle mümkün görünmemektedir. Ancak dikkatimizi çeken konu, Sinop iskelesi mukâtaası ile ilgili olarak mukâtaât gelirinden hazineye ödeme yapılırken zaman zaman bazı karışıklıkların çıkmış olmasıdır. Meselâ Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1024 tarihli **Muhammed Çavuş**'un imzasını taşıyan bir tezkereye göre, **Ali Çavuş** tahvilinden hazineye yatırılan 85 bin akça yanlışlıkla **Muhammed Çavuş**'un deynine mahsûb olmuştur. Bunun üzerine **Muhammed Çavuş**, adı geçen meblağın **Ali Çavuş**'un deynine (borcuna) hesap edilmesi gerektiği konusunda **Ali Çavuş**'a suret-i tahvil ve tezkere vermiştir⁽¹⁸⁾.

Bu durum **Ali Çavuş**'un mâli konularda **hazine-yi âmire**'ye, idarî konularda ise **Muhammed Çavuş**'a bağlı olduğunu göstermektedir. Kısaca, **Muhammed Çavuş**'un Sinop iskelesi gümrüğü ile ilgisi, işlerin kontrolü

(15) «Sinop mukâtaasına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali Çavuş...», Ekler, s. 13.

(16) Ekler, s. 15.

(17) MM 6169, s. 3, Mukâtaalar genellikle mâli yılbaşı olan Mart ayında iltizâm edilirdi (Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara 1984, s. 386, dipnot 2), Öte yandan bu tarih s. 24'te 1019 Zilhiccesinin 17. günü, s. 31'de ise 1019 Zilhiccesinin 18. günü olarak geçmektedir.

(18) Ekler, s. 1.

çerçevesinde kalmaktadır. Fakat yine de elimizdeki belgelerde yer alan bilgilerin kifayetsizliği sebebiyle **Muhammed Çavuş'un** iskele mukâtaası mahsûlünden nasıl ödeme yapabildiğini şimdilik kesin olarak açıklayamadığımızı belirtmek durumundayız.

Öte yandan yukarıda da bahsedildiği üzere, Sinop iskelesi gümrüğünün gelirinin büyük kısmı Sinop tersanesinde inşa edilen **mîrî kadırgalar**'ın masraflarına sarfedildiği görülmektedir. Bu sebeple gerek **Ali Çavuş'un**, gerekse **Muhammed Çavuş'un** iskele mukâtaası gelirinden yaptığı ödemeler tersane çavuşlarından **Hâcî Çavuş** vasıtasıyla olmuştur. **Hâcî Çavuş'a** yapılan her ödeme karşılığında merkezden **temessük için hüküm-i şerif** gönderilmiştir. **Hâcî Çavuş'un** dışında bazı **bevvâb, kapucıbaşı ve havâle'ler** vasıtasıyla da çeşitli ödemeler yapılmıştır.

Bu arada, tersane ve donanmadaki görevlilerin, ulûfeleri için yapılan ödemelerde görülmediği halde, **hazîne-i âmire'ye** yapılan ödemelerde esas meblağın dışında «**tefavüt-i hasene ve guruşdan**» denilerek ayrıca bir miktar akça daha alındığı görülmektedir. **Tefavüt-i hasene** hicrî-kamerî yıl ile şemsî yıl arasındaki yaklaşık 10 günlük farktan ileri gelmektedir. Devlet, mukâtaaları hicrî-kamerî yıl üzerinden iltizama vermekte fakat hesap görülürken hazine lehine tasarrufta bulunarak 365 gün tutan mâlî yıla göre hesap görmektedir. Ayrıca guruş ve altınla yapılan hesaplamalarda hazine guruşu daima 2 akça eksikliğine almaktadır. Bu sebepten hazineye yatırılan meblağa yaklaşık % 1,5'luk bir fark daha eklenmektedir.

Elimizdeki belgelerde 1019 yılından 1026'ya kadar yapılan ödemeler yer almaktadır. Ancak bunların bir kısmı **Ali Çavuş'un** 1010 yılı tahvilinden zimmetinde kalan borçlarına karşılık yaptığı ödemelerdir. **Ali Çavuş'un** 1010 yılından sonraki dönemler için de mukâtaâyı iltizâma alıp almadığına dair bilgi edinemiyoruz. Fakat 1019'dan 1026'ya kadar 2 tahvil dönemi daha onun mukâtaâyı iltizâma aldığı anlaşılmaktadır. **Ali Çavuş'un** iltizamı 3 Mart 1611 (17 Zilhicce 1019⁽¹⁹⁾) da başlamaktadır. Ne var ki iltizamın sona erdiği tarih belgelerde belirtilmemiştir. Ancak bir tahvil döneminin 3 hicrî-kamerî yıl olduğu gözönüne alınırsa **Ali Çavuş'un** tahvilinin 1022 Zilhicce-sinde sona ermiş olması lâzım gelir. Nitekim defterin 34. sayfasında yer alan tahvil suretindeki «**an tahvil Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâtaât-ı gümrük-i iskele-i Sinop ve çeltük-i enhâr-ı Duragan an 17 Zilhicce 1022**» kaydı **Ali Çavuş'un** birinci iltizamının sona erdiğini ve ikinci defa mukâtaâyı iltizâma aldığını göstermektedir. Onun ikinci iltizamı da

(19) «Sinop ve tevâbii gümrüğü iskelesine 1010 Zilhiccesinin 27. gününde emîn ve mültezim olan Ali...», bkz. s. 46., Fakat s. 48'deki hükümdede; «1010 Rebiülâhîrinin 26. gününde Sinop gümrüğü ve tevâbii mukâtaasına bir-vech-i iltizam emîn olan Ali» deniyor.

17 Zilhicce 1025'de bitmiş olmalı ki, Muharrem 1026 tarihli bir belgede ondan «sâbika Sinop gümrüğü emîni» şeklinde bahsolunmaktadır⁽²⁰⁾.

Diğer taraftan yukarıda belirtildiği üzere Ali Çavuş'un 27 Zilhicce 1010 tarihinden itibaren Sinop iskele gümrüğünü iltizâma almıştır⁽²¹⁾. Onun bu tahvili de 1013 Zilhiccesine kadar devam etmiş olmalıdır. Yine yukarıda bahsedildiği üzere Ali Çavuş bu mukâtaa döneminden kalan toplam 17.746 akça tutan borcunu da ödemiştir⁽²²⁾.

1013 yılından sonra mukâtaa iltizâma verilmeyip merkezden gönderilen muhassıl-ı emvâl tarafından idare olunmuştur. Çünkü 27 Cemâziyyel-evvel 1017 tarihinde hâssa reislerden Ali Siyamî'nin 4576 akça tutan ulûfesini ödemesi için Kastamonu ve Bolu sancaklarında muhassıl-ı emvâl olan Dâvud'a hüküm gönderilmiştir⁽²³⁾. Fakat adı geçen Ali Siyamî zikredilen miktardaki ulûfesini ancak 1020 Ramazanı başlarında Ali Çavuş'tan alabilmiştir⁽²⁴⁾.

Öte yandan Muhammed Çavuş'un Kastamonu ve Kangırı ve tevâbil mukâtaasını hangi tarihler arasında iltizâma aldığını tam olarak belirleyemiyoruz. Fakat onun da birkaç tahvil için mukâtaayı iltizâma aldığını tahmin ediyoruz. Çünkü ondan bahsedilirken de belgelerde, «tevârih-i muhtelif» ile emîn ve nâzır olduğu kaydedilmektedir. Muhammed Çavuş tarafından iskele mukâtaasına mahsûben yapılan ödemelerin tarihine bakılırsa Ali Çavuş ile aynı dönemlerde mukâtaayı iltizâma almış olmak lâzım gelir.

Gerek Ali Çavuş ve gerekse Muhammed Çavuş tahvilinden Sinop iskelesi mahsûlünden hazineye ve bazı devlet görevlilerinin ulûfeleri için yapılan ödemeler iki tahvil dönemi dikkate alınırsa mühim bir yekûn tut-

(20) Ali Çavuş'un 1010 yılı tahvilinden yaptığı ödemeler şunlardır :

9 Safer 1019'da hâssa reislerden birine	1862 akça
25 Cemâziyelulâ 1019'da Hâcı Çavuş yedinden hazineye	1700 >
11 Cemâziyelâhir 1019'da » » » »	4848 >
17 Recep 1019'da bevvâb Hüseyin eliyle hazineye	4070 >
16 » » Hâcı Çavuş yedinden hazineye	1868 >
2 » » » » » »	3398 >

(21) Ekler, s. 42/a., Dergâh-ı âli kapucubaşlarından olan Dâvud sonradan Halap Beylerbeyi olmuştur. Bkz. Ekler, s. 2.

(22) Ekler, s. 42/b.

(19 no.lu dipnotun devamı) Keza s. 47'de «nefs-i Sinop sâkinlerinden olup 1010 Zilhiccesinin 17. gününde Sinop ve tevâbil mukâtaasına ber-vech-i iltizam emîn olan Ali...» deniyor.

(23) BA, Tapu Defteri (TD) 327, s. 473.

(24) Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, TD 2000, s. 103/b.

maktadır. Tablo 1'de görüldüğü üzere **Muhammed Çavuş** tarafından 187.594 akça, **Ali Çavuş** tarafından da 1.217.783 akça olmak üzere toplam 1.305.377 akça hazineye yatırılmıştır (Tablo 2).

Ödemelerin büyük çoğunluğu tersane çavuşlarından **Hâci Çavuş** ye-
dinden yapılmıştır. Yapılan ödemeleri belgelemek için merkezden sözkö-
nüşü meblağın hazîne-i âmire defterlerine irâd ve masraf kaydedildiğine
dâir **hükm-i şerifler** alınmıştır. Bir kısım ödemeler ise tersanede görevli
azemler, hâssa reisler vs. gibi memurların ulûfeleri için yapılmıştır. Bun-
lara ödenen paralar, ellerine verilen **hükm-i şerif** gereğince yapılmış ve
ödemelerin yapıldığı tarihte **hükm-i şerifin zâhrına** akdî marifetiyle **hüccet**
yazdırılmıştır. **Ali Çavuş'un deynine** (borcuna) mahsuben **Muhammed Çavuş**
tarafından yapılan ödemelerde ise mukâtaât nâzırı olarak **Muhammed Çavuş**
Ali Çavuş'a tezkere vermiştir. Sözkonusu bu tezkereler Sinop, Kas-
tamonu veya Boyâbâd kadıları tarafından tasdik edilmiştir.

6 yıl içerisinde iskele mukâtaası gelirinden elde edilen 1.300 akça
önemli bir meblağ teşkil etmektedir. Zira 1560⁽²⁵⁾ ve 1582⁽²⁶⁾ yıllarında
yapılan tahrirlere nazaran iskele mukâtasının geliri yılda 27.000 akçadır.
Oysa XVII. yüzyılın başlarında mukâtaanın yıllık gelirinin 200 bin akçayı
aşmış olduğu görülmektedir. 1.300.000 akçanın iki tahvil dönemi, yani
6 yıl içinde elde edildiği düşünülürse yıllık gelirin 200 bin akçayı geçtiği
anlaşılabilir. Bu durum şüphesiz, Sinop limanının XVII. yüzyılın sonların-
dan itibaren ticarî önemini arttırdığını, işlek bir liman haline geldiğini gös-
terir.

Bu noktayı daha iyi aydınlatabilmek için Sinop hakkında kısaca malû-
mat vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Sinop, İnce Burun'dan sonra Anadolu'nun kuzeyinde en uç noktayı
teşkil eden bir yarımadanın incelen kısmında kurulmuş limanı ile meş-
hur bir şehirdir. Hititler'den başlayarak Anadolu'da kurulan bütün siyasi
teşekküller zamanında bazı iniş çıkışlarla beraber önemini korumuştur.

XIII. yüzyılın başlarında Trabzon Rum Devleti'nin idaresinde olan Si-
nop'u **I. İzzeddin Keykâvus** Selçuklu topraklarına katmıştır (1214)⁽²⁷⁾. Bu
tarihten sonra Sinop önemli bir liman haline gelmiş ve ticarî hacmi art-
mıştır.

Kösedağ mağlubiyetinden sonra Selçuklu Devleti'nin zayıflamasından
yararlanan Trabzon Rum Devleti Sinop'u işgâl etmişse de, **IV. Kılıç Arslan**

(25) Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 302 vd.

(26) *İbn Batuta Seyahatnâmesi* (M. Şerif Paşa trc.) İstanbul 1333, s. 255-56.

(27) BA, TD 23 m.

zamanında vezir **Pervane Muineddin Süleyman**'in gayretiyle tekrar geri alınmıştır. **Muineddin Süleyman** Sinop'u **IV.Kılıç Arslan**'dan aldığı «**temliknâme**» ile mülkiyetine geçirmiş ve böylece burada Pervaneoğulları adıyla bir beylik teşekkül etmiştir. **Muineddin Süleyman**'ın ölümünden sonra 30 yıl kadar devam eden Pervaneoğulları beyliğinden sonra Sinop **Gazi Çelebi**'nin eline geçmiştir. Büyük bir denizci olan **Gazi Çelebi** Trabzon Rumları ve Cenevizlilerle mücadele ederek başarılar kazanmışsa da ölümünden sonra Sinop ve çevresini Candaroğulları hakimiyetleri altına almışlardır. Bu sıralarda Sinop'u görmüş olan **İbn Batuta**, şehrin güzelliğinden ve nüfusunun kalabalıklığından söz eder⁽²⁸⁾.

Sinop XIV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı hakimiyetine girmişti. Fakat Ankara mağlubiyeti sebebiyle bu hakimiyet kısa sürdü. **Timur Candaroğulları** beyliğini tekrar ihyâ etmişti. Osmanlı Devleti Fetret Devri ile Çelebi Mehmed ve II. Murad zamanlarında Sinop'la meşgul olamadı. Bundan dolayı Sinop 1461 yılına kadar Candaroğulları'nın elinde kaldı. Bu yıl Karadeniz kıyısındaki bir kısım topraklar meyanında Sinop da Osmanlı hakimiyetine katıldı. Osmanlı yönetimi Sinop'u Kastamonu Sancağı'na tâbi bir kazâ haline getirdi.

Osmanlı fethinden hemen sonra Sinop'ta tahrir yapılmışsa da bu tahrir ait defterler günümüze intikal etmediğinden Sinop'la ilgili ilk derli toplu bilgileri 1487/892 tarihli Mufassal Tahrir Defterinden öğreniyoruz⁽²⁹⁾.

Bu deftere göre Sinop 13'ü müslüman, 7'si Rum olmak üzere toplam 20 mahalleden müteşekkildir. Müslümanlar 492 hâne 167 mücerred, 52 muâf, Rumlara ise 159 hâne, 20 mücerred nüfus oluşturmaktadırlar. Ayrıca fetihten sonra **Fâtih Sultan Mehmed** tarafından şehir halkının bazı mîrî hizmetlerden ve **avârız-ı divâniyeden** muâf tutulduklarına dair **muâfiyetnâme** verilmiştir⁽³⁰⁾. Bu muâfiyetler sonraki padişahlar tarafından da ikba edilmiştir.

XVI. yüzyıl boyunca Sinop'un nüfus yapısında fazlaca bir değişiklik olmamış, sadece Rum nüfusundaki artış hızı, müslim nüfusundakine nazaran biraz daha fazla olmuştur.

Şehrin ticarî hacminde ise XVI. yüzyılda bir genişleme olmuştur. Gerçekten 1560 ve 1582 tahrirlerine göre 1487'deki tahrirle nisbetle **bazarı tamga, kapan, dükkânı kasab, ösr-i bağdat, bâha-i galle** gibi vergi kaynaklarında artışlar meydana gelmiştir. 1487'deki tahrirde hiç bahsedilmediği

(28) TD 23 m, s. 355.

(29) Bkz. Mehmet Ali Ünal, «Tahrir Defterlerine Göre Sinop Şehri» **II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (Uluslararası)**, 1-3 Haziran 1988, **Bildirileri**, Samsun 1989, c. I, s. 185-192.

(30) **Uzunçarşılı**, aynı eser, s. 405.

halde 1560 ve 1582 tahrirlerinde iskele mukâtaasının 27.000 akça geliri olduğu görülmektedir. Bu durum fetihten sonra bir durgunluk içerisinde giren Sinop limanının ticari öneminin XVI. yüzyılın ortalarına doğru artmaya başladığını tebarüz ettirmektedir⁽³¹⁾.

Öte yandan Sinop tersanesinin Osmanlılarca ne zamandan beri işletilmeye başlandığını şimdilik kesin olarak belirleyemiyoruz. Daha 1487'deki tahrirde Rum mahallelerinden birinin adı Tersane Mahallesi adını taşımaktadır. Ancak bu bilgi o sırada tersanenin faaliyette olup olmadığını açıklığa kavuşturmamaktadır.

Bu arada Sinop tersanesinin Candaroğulları zamanında kurulduğu belirtilmektedir⁽³²⁾. Bu noktadan hareketle Sinop tersanesinin Osmanlı fethi öncesi ve sonrasında faaliyetini sürdürmüş olduğu tahmin olunabilir. Tersanede muhtemelen küçük çapta olsa gemi yapımı devam etmiştir. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren de büyük gemilerin inşasına girilmiş olabilir. 1565-66/973 tarihli bir Mühimme Defteri kaydına göre Sinop'ta kadirga yapımından söz edildiğine bakılırsa⁽³³⁾ tersane epey müddettir faaliyettedir.

XVII. yüzyıl başlarına ait olan elimizdeki Temessükât Defterine göre ise Sinop tersanesinde 7 kadirga yaptırılması planlanmıştır. Bu iş için de Tersane-i âmire emîni Kâsım Nevî görevlendirilmiştir⁽³⁴⁾. Bundan Sinop tersanesinin bir defada 7 gemi yapımına müsait olduğu tahmin olunabilir. İmparatorluğun diğer tersaneleriyle mukayese edildiği takdirde Sinop tersanesinin tâli derecedeki tersanelerden biri olduğunu unutmamak gerekir. İstanbul, Gelibolu gibi daha büyük tersaneler dururken Sinop'ta kadirga bina ettirilmesi, Sinop civarının gemi yapımı için gerekli olan kereste ve halat vs. gibi gereçler bakımından elverişli oluşudur. Gerçekten Sinop ve çevresi ormanlarından gemiler için kereste elde edilmekte, Samsun ve civarını kaplayan Cânîk Sancağı'nda ise kendir üretilmektedir. Kendirlerden de halat bükülmektedir ki, halat, çağın gemi yapım teknolojisinde en mühim unsurlardan birisidir.

Öte yandan Sinop tersanesinin bulunduğu mahalde bugün de küçük çapta bazı ahşap teknelerin yapımı sürdürülmektedir.

Bu arada devletin kadirga yapımı için iskele mukâtaasının geliri dışında kaynak aktarıp aktarmadığını tesbit edemiyoruz. Çünkü gerek kadirgaların maliyetleri ve gerekse kaynak aktarıldığını belirten bir kayda rastlamıyoruz.

(31) Uzunçarşılı, aynı eser, s. 518.

(32) Bkz. Ekler, s. 50/a.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kadirge yapımı örneğinde görüldüğü gibi ülkenin muayyen bir bölgesinde ortaya çıkan çeşitli masrafları umumiyetle o bölgenin vergi ve gelir kaynaklarını tahsis etmesi klâsik dönemde devletin takip ettiği finans politikasının bir sonucudur. Hakikaten devlet gelirleri ile giderlerinin planlandığı bugünkü anlamda ileriye matuf modern bir bütçe politikası tatbik edilmemiştir. Şüphesiz bunun da çeşitli sebepleri vardır. Paranın sadece kıymetli madenlerden yapıldığı bir devirde nakit olarak toplandığı düşünülse bile vergi ve gelirlerin merkezdeki bir hazinede biriktirip daha sonra uzak diyarlarda görev yapan ulûfe sahiplerine dağıtılması o günkü ulaşım şartlarında imkânsızdı. Hele birçok verginin aynı olarak alındığı nazarı itibara alınırca meselenin güçlüğü daha iyi anlaşılır.

Bundan dolayı devletin takip ettiği mali politikanın son derece isabetli olduğu hususu takdire şayandır. Bir sancak ve eyalete ait geliri öncelikle o mahallin giderleri için sarf olunduktan sonra geriye kalanın **irsâliye** olarak merkez hazinesine gönderilmesi prensip haline getirilmişti. Bu arada **irsâliye**'nin bir sancak veya beylerbeyilikte timar ve zeâmet gelirleri haricinde geliri doğrudan merkez hazinesine ait olan mukâtaalar ile padişah haslarının hasılâtından gönderildiğini belirtmek icap eder.

İşte devlet, takip ettiği mali politika gereğince Sinop tersanesinde inşa edilen kadirgelerin masrafları, tersanede çalışanların maaşları vs. giderleri merkezden finanse etmek yerine daha pratik ve pragmatik bir yaklaşımla Sinop iskelesi mukâtaasının gelirinden karşılamayı daha uygun bulmuştur.

Netice olarak yayınladığımız XVII. yüzyılın başlarına ait bu belgeler Osmanlı mâlî sisteminin önemli bir parçasını teşkil eden mukâtaa usûlü işletmeciliğe ve iltizâm işlemine belli bir açıdan ışık tutacaktır kanaatindeyiz. Ayrıca yapılacak yeni araştırmalarla Sinop ve benzeri limanların muhtelif zamanlardaki kapasiteleri konusunda etraflıca bilgi edinilebilecektir. Sözkonusu bu bilgilerin birleştirilerek değerlendirilmesi sonucunda ise Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik yapısı, bu yapı içerisindeki gelişme ve değişimler daha yakından ortaya konabilecektir.

TABLO 1

MUHAMMED ÇAVUŞ TARAFINDAN YAPILAN ÖDEMELER

1-26 Şevvâl 1019	Tersane çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden 25 Şevvâl 1019'da hazineye teslim edilen (s. 23)	12.980
2-9 C.ulâ 1020	Hâcî Çavuş yedinden 5 C.ulâ 1021'de hazineye teslim edilen (s. 20)	3.344
3-3 Ramazan 1020	Hâcî Çavuş yedinden 1 Ramazan 1020'de hazineye teslim edilen (s. 22)	5.558
4-4 Zilkade 1020	Hâcî Çavuş yedinden 28 Şevvâl 1020'de hazineye teslim edilen (s. 35)	9.714
5-4 Zilkade 1020	Hâcî Çavuş yedinden 8 Şevvâl 1020'de hazineye teslim edilen (s. 33)	8.096
6-4 Zilkade 1020	Hâcî Çavuş yedinden 28 Şevvâl 1020'de hazineye teslim edilen (s. 25)	9.338
7-26 Zilkade 1020	Hâcî Çavuş yedinden 18 Zilkade 1020'de hazineye teslim edilen (s. 30)	4.048
8-3 Safer 1021	Hâcî Çavuş yedinden 6 Safer 1021'de hazineye teslim edilen (s. 32)	3.056
9-20 Safer 1021	Hâcî Çavuş yedinden 7 Safer 1021'de hazineye teslim edilen (s. 18)	5.456
10-29 R.evvel 1021	Haleb Beylerbeyisi Dâvud'a tâbi Hüsâm nâm bevâb tarafından 28 R.evvel 1021'de hazineye teslim edilen (s. 21)	1.062
11-12 Şaban 1021	Hâcî Çavuş yedinden 20 Receb 1021'de hazineye teslim edilen (s. 26)	2.550
12-3 Ramazan 1021	Hâcî Çavuş yedinden 26 Şaban 1021'de hazineye teslim edilen (s. 28)	2.802
13-12 Ramazan 1021	Hâcî Çavuş yedinden 9 Ramazan 1021'de hazineye teslim edilen (s. 27)	2.112
14-10 Receb 1023	Dâvud Paşa'ya tâbi Mustafa Ağa yedinden 6 Receb 1023'de hazineye teslim edilen (s. 29)	15.000
15-27 Receb 1023	Bevâb Ahmed bin Abdullah yedinden 8 Receb 1023'de hazineye ödeme (s. 19)	2.478
T O P L A M		187.594

TABLO 2

ALİ ÇAVUŞ TARAFINDAN YAPILAN ÖDEMELER

1-12 Safer 1019	(İsmi yazılmamış) nâm kişi tarafından 9 Safer 1019'da hazineye ödenen (s.46)	1.862
2-27 C.ulâ 1019	Hâcî Çavuş yedinden 25 C.ulâ 1019'da hazineye teslim olunan (s. 48)	1.700
3-17 C.âhir 1019	Hâcî Çavuş yedinden 11 C.âhir 1019'da hazineye teslim olunan (s. 47)	4.848
4-25 Receb 1019	Hâcî Çavuş yedinden 16 Receb 1019'da hazineye teslim edilen (s. 38)	1.868
5-27 Receb 1019'da	Dergâh-ı âlî beşşâblarından Hüseyin yedinden 17 Receb 1019'da hazineye teslim edilen (s. 39)	4.070
6-7 Ramazan 1019	Hâcî Çavuş yedinden 2 Receb 1019'da hazineye teslim edilen (s. 45)	3.398
TOPLAM(*)		17.746
7-Evâil-i Ramazan 1020	Muhassıl-ı emvâl Dâvud Paşa tarafından hâssa reislerden yevmi 26 akça ulûfeye mutasarrıf Ali Siyamî'nin 1015 Masar'ı ve 1016 Reşen'i ulûfeleri için (s. 42/a-b)	4.576
8- " " " "	Hâssa reislerden Muhammed Siyamî'nin 1015 Recec, Reşen ve Lezez'i ulûfeleri için ödenen (s. 43/a-b)	2.805
9- " " " "	Mîrî kadırgalar hizmetinde olan Muhammed'in 1016 Lezez, 1017 Masar, Recec ve Lezez'i, 1018 Masar'ı ulûfeleri için ödenen (s. 44/a-b)	4.670
10-Evâsıt-ı C.evvel 1021	Mukâtaat nâzırı Muhammed Çavuş vasıtası ile Halep Beylerbeyisi Dâvud Paşa'ya mukâtaat kıstı için yapılan ödemeler (s. 12)	85.000
11- " " " "	1021 senesi Nevrûz irsâliyesi için emîn Ali Çavuş'un oğlu Ahmed yedinden havâle Mirza Ağa ile Dersââdet'e irsal olunan meblağ (s. 13, 16)	20.000

(*) Ali Çavuş'un 1010 yılı tahvilinden ödedikleri toplamı

ALİ ÇAVUŞ TARAFINDAN YAPILAN ÖDEMELER

12-24 Zilkade 1021	Hâcı Çavuş yedinden 16 Zilkade 1021'de hazineye ödenen (s. 37)	6.688
13- . . .	Hâcı Çavuş yedinden 16 Zilkade 1021'de hazineye ödenen (s. 37)	6.688
14-9 Ramazan 1022	Mukâtaat nâzırı Muhammed Çavuş'a mukâtaa kıstel-yevminden yapılan ödeme (s. 11)	30.000
15-27 Safer 1023	Hâcı Çavuş yedinden 19 Safer 1023'de hazineye ödenen (s. 31)	20.256
16-Evâil-i C.evvel 1023	Yevmî 33 akça ulûfeye mutasarrıf tersane reislerinden Abdullah bin Mustafa'ya mühimmât-ı kadirga için verilen (s. 50/a-b)	100.000
17-Evâhîr-i Receb 1023	Hâssa reislerden Muhammed Reis'in 1020 Recec, Reşen ve (Lezez'i ulûfeleri için 4 C.evvel 1022 tarihli hüküm gereğince ödenen (s. 10/a-b)	2.802
18-24 Şaban 1023	Hâcı Çavuş yedinden 22 Şaban 1023'de hazineye teslim edilen (s. 24)	2.820
19-27 Zilhicce 1023	128. bölükde yevmî 5 akça ile azeb tayin edilen Tomo Kostantin adlı azebin 23 Zilhicce 1023'den itibaren ulûfesi için ödenen (s. 17) (5x360x3)	5.400
20-Evâil-i Zilkade 1023	1023 senesi Ağustos irsâliyesi için defaten yapılan ödemeler toplamı	129.756
21-25 Muharrem 1024	Hâssa azebleri 128. bölükde yevmî 5 akçaya mutasarrıf Kostantin veled-i Yani adlı zımmînin 1024 Muharreminden itibaren ulûfeleri için (s. 9) (360x5x3)	5.400
22-Evâil-i Safer 1024	1019 senesi muhasebesi görüldükten sonra zimmetinde kalan akçadan emîn Ali Çavuş'un oğlu Ahmed ve damadı Hâcı Hüseyin vasıtasıyla yapılan ödeme (s. 5)	50.000

ALİ ÇAVUŞ TARAFINDAN YAPILAN ÖDEMELER

23-Evâsıt-ı C.evvel 1024	Mustafa Paşa'ya tâbi Mustafa Ağa yedinden 4 ve 18 Şaban 1023'de yapılan ödemeler (s. 14, 15)	191.146
24-1 Şevvâl 1024	1024 senesi Ağustos irsaliyesi için defaaten yapılan ödemeler (s. 7)	94.000
25-3 C.evvel 1025	1025 senesi Nevruz irsâliyesi için yapılan ödeme (s. 8)	30.000
	Aynı yıl için mukâtaa müfettişine ödenen camuş akçası (çifti 2400 akçadan) ...	48.000
26-Evâhir-i Muharrem 1026	17 Zilhicce 1019'dan itibaren mutasarrıf olduğu tahvillere mahsub olmak üzere Kastamonu muhassıl-ı Mehmed Ağa'ya yapılan ödeme (s. 3)	47.500
27-2 Safer 1026	15 Muharrem 1026 tarihli hüküm gereğince Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'ya kadrgalar mühimmâtı için yapılan ödeme (s. 1,2)	44.000
28-Evâil-i C.âhîr 1026	1024 Nevruz'u irsâliyesi için çeşitli defalar yapılan ödemeler (s. 4)	60.000
29-12 Zilhicce 1026	17 Zilhicce 1022 tahvilinden 25-27 R.âhîr 1026'da Muhassıl-ı emvâl Mustafa Paşa irsaliyesi için yapılan ödemeler (s. 34)	30.572
30- * *	Bazı câmi, zâviye vs. görevlilerinin maaş ve sâir masraflar için yapılan ödemeler (s. 40)	176.760
T O P L A M		1.217.783

E K L E R

BA, MM 6169, s. 1

Sâbika Sinop Gümrüğü Emîni Ali Çavuş,

Hâliyâ Sinop diyârında binâ olunan kadırgalar mühimmatıçün mübaşiri olan Kapucıbaşı Mustafa Ağa -dâme mecdühu- mâl-ı mukâta'âtdan yüz seksen bin akça edâ olunmak fermân buyurulmağın zimmetinde olan mâldan mühimmât-ı mezbûre için Ağa-yı müşârünileyhe kırk dört bin akça virilmesi ta'ayyün olunub işbu temessük ile adamı Kara Ali Bey gönderilmiştir vardukda gerekdir ki vech-i meşrûh üzere fermân olunan yüz seksen bin akçaya mahsûb olmak üzere zimmetinden lâzım gelen mâldan mezbûr Kara Ali Bey'e kırk dört bin akça teslim idüb ve meblağ-ı mezbûru merkûma teslimine biz ki(?) Sinop kışlasından mahz u mahtûm hüccet-i şer'iyye idesin kim hîn-i muhâsebede ibrâz idüb deynine mahsûb ola. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis-i aşer şehr-i Muharremi'l-hârâm sene sitte ve işrin ve elf (1026).

Be-makâm-ı Kostantiniyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 2

Sebeb-i Tahrîr-i Kitâb-ı Şer'i Oldur ki,

Hâlâ Sinop iskelesinde mirî kadırgalar binâsında me'mûr olan dergâh-ı âlî kapucıbaşılardan kıdvetül'emâcid ve l-â'yân Mustafa Ağa -zîde mecdühu- taraf-ı âlilerinden zikr olan kadırgalar mühimmatıçün iskeleli mezbûre emîninden akça tahsiline havâle ta'yîn olunan-ebnâ-yı sipâhiyândan fahrü'l-akrân Ali Bey nâm kimesne meclis-i şer'i şerîfde emîn-i mezbûr Ali Çelebi ibn-i Hüseyin nâm kimesne muvâcehesinde ikrâr u i'tirâf idüb zikr olan kadırgalar mühimmatıçün fermân-ı âlîşân ile emîn-i mezbûrdan ta'yîn buyurulan kırk dört bin akçayı havâleliğim hasebi ile tahsil idüb bi't-tamâm ve'l-kemâl alub kabz eyledüm üyücek mukırr-ı merkûmu ikrâr-ı meşrûhunda mukırrun-lehü'l-mesfûr Ali Çelebi dahi vicâhen ve şifâhen tasdik ve tahkik eyledikte mâ-hüve'l-vâki' ber sebîl-i temessük ketb ü tahrîr olunub yed-i tâlibe vaz' ve def' olundu ki vakt-i hâcetde müzekki-yi mâ-ceri ola. Tahrîren fi'l-yevmi's-sânî min şehr-i Saferü'l-muzaffer liseneti sitte ve işrin ve elf (1026). Şuhûdü'l-hâl: Mevlânâ sâlih Efendi ibn-i Bâli Fakih en-nâib, El-hâc Yûsuf ibn-i Abdullâh el-râcîl, Abdülhalîm bin Ali, Sâmi Halîfe ibn-i Hasan el-mütevelli, Gedük Yûsuf merd-i kal'a, Abdi bin Mehmed ve gayruhum mine'l-hazırun.

BA, MM 6169, s. 15

Bâisi Tahrîr-i Hûruf Budur ki,

Mahrûre-i İstanbul'da hazîne-i âmireye bi'd-defa'ât virilüb teslîm ey-
ledügi akçalardan bir def'a bin yirmi üç Şa'bânü'l-mübâreğin dördüncü gü-
nü kırk yedi bin beş yüz yetmiş üç akça ve bir def'a mâh-ı mezbûrûn on
sekizinci günü otuz üç bin akça ki cem'an seksen bin beş yüz yetmiş üç
akça olur bundan akdem Sinop iskelesinde binâsı fermân olunan hâssa
kadirgaların binâsı'nın mukâta'âtdan beş yük akça virile diyü ta'yyün olun-
mağla iskele-i mezbûre emîni olan Ali Çelebi'den bir def'a alınub mühim-
mât-i mezbûreye harc ve sarf olunan seksen bin beş yüz yetmiş üç akça
bu hakirin deynine mahsûb olmuştur meblağ-ı mezbûr Ali Çelebi'nin dey-
nine mahsûb olmak üzere sûret-i tahvîl ile işbu tezkere tahrîr olundu ki
vakt-i hâcette ibrâz idüb deynine hesâb itdire. Tahrîren fi evâsıt-ı Ce-
mâziyelevvel sene erba'a ve işrîn ve elf (1024).

Muhammed Çavuş
En-nâzır

BA, MM 6169, s. 16

Üst kısımda Kastamonu kadısı Dâvûd bin Mehmed'in
tasdik mührü var.

Sebeb-i Tahrîr-i Hurûf Budur ki,

Bundan akdem Sinop iskelesine emîn olan kıdvetü'l-emâsil Ali Çavuş
ibn-i Hüseyin mahfil-i kazâya gelüb livâ-i Kastamonu ve Kangırı mukâta'a-
tına nâzır-ı emvâl olan kıdvetül'-emâsil ve'l-akrân Muhammed Çavuş mah-
zarında takrîr-i da'vâ idüb ben Dersa'âdet'de iken bin yirmi bir senesi
Nevruzu irsâliyesiçün işbu oğlum Ahmed yedinden yirmi üç bin yedi yüz
akça kabz eylemişdir hâlâ suâl olunsun didikde gıbbe's-suâl müşârüfleyh
Muhammed Çavuş sene-i mezbûre Nevruzu irsâliyesiçün oğlu merkûm
Ahmed yedinden yirmi bin akça alub havâle olan Mirzâ Ağa tahsil eyle-
dügi mâl-ı mîrîye halt idüb irsâliye eyledim vech-i meşrûh üzere meblağ-ı
mezbûr yirmi bin (akça) dâhil-i hazîne olmuştur nisfı on bin ve rub'u beş
bin akça olur diyü i'tirâf eylemeğin mâ-vakaa gıbbe'tştaleb ketb olunub
yed-i tâlibe vaz' ve def' olundu inde'l-hâce ihticâc'eyleye. Hurririse fi evâ-
sıt-ı şehri Şa'bânü'lmu'azzam liseneti semân ve işrîn ve elf (1028). Şu-
hûdü'l-hâl: Kıdvetü'l-emâsil Müstafa Çelebi el-havâle, Müstafa Bey el-
cündî, Mehmed Reis bin Sâlih, Mehmed Çelebi bin el-hâc Halîf, El-hâc
Abdi Çelebi bin İbrâhîm ve gayruhum.

BA, MM 6169, s. 3

An tahvîl Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâta'ât-ı has-sahâ-i Sinop ve tevâbi'hâ an 17 Zilhicce sene 1019.

47.500 Yalnız kırk yedi bin beşyüzdür.

Bâlâda zikr olunan kırk yedi bin beş yüz akça nısfı yirmi üç bin yedi-yüz elli akça olub bundan akdem bin yirmi altı Nevruzı irsâliyesi bâkisi ile tahvîl-i atika mahsûb olunmak üzere isâl olunub fermân olunan bin on senesinden bâkisin kalmadı diyü emr-i şerif ve temessükât ibrâz eylemeğin meblağ-ı merkûm yedinden ve Ereklü(?) öşrû köhneden(?) ve esterân bahâlarından bin on dokuz izlîhicesinin on yedisinden mutasarrıf olduğu tahvillere mahsûb olunmak üzere emîn-i mezbûrun hîn-i muhâsebede deynine mahsûb olmak için yedine temessük virildi. Tahrîren fî evâhir-i Muharremü'l-harâm sene sitte ve işrin ve elf (1026).

Be-teslîm-i sened Mehmed Ağa muhassıl-ı emvâl livâ-i Kastamonu sene 1026 : 47.500

BA, MM 6169, s. 4

An tahvîl Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâta'a-i güm-rük-i iskele-i Sinop ve tevâbihâ berâ-yı irsâliye-i Nevruz el-vâki' fî sene 1024. Tahsîl-i Hâcı Hüseyin :

60.000 Yalnız altmış bin akçadır.

Emîn-i meşbûrun irsâliyesiçün zikr olunan 60.000 akça mukâta'a-i mezbûrun irsâliyesiçün zikr olunan 60.000 akça mukâta'a-i mezbûr mahsûlünden cem' ve tahsîl olunub ve merkûm Hâcı Hüseyin yedinden ve hizmetkârı Hâcı Mustafa elinden bi'd-defa'ât gelüb teslim-i hazîne olunmağın temessük için işbu sûret-i tahvîl tahrîr olunub yedine virildi ki hîn-i muhasebede ibrâz eyleye. Tahrîren fî evâil-i şehri Cemâziyelâhir sene sitte ve işrin ve elf (1026).

Be-kazâ-ı(?)
Kastamonu

BA, MM 6169, s. 5

An tahvîl Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâta'a-i güm-rük-i iskele-i Sinop ve tevâbi'hü an bahâyâ-yı mahsûl-i mukâta'a-i mezbûre el-vâki' fî sene 1019.

50.000 Yalnız elli bin akçadır.

Emîni mezbûrun muhâsebesi görülüp mukâta'a-i merkûmun mahsûlünden zimmetine edâsı lâzım olan akçadan hâlâ oğlu Ahmed ve dâmâdı Hâcı Hüseyin yedlerinden meblağ-ı mezbûr mîrî için kabz olunub yedlerine tez-kere verildi. Tahrîren fî evâil-i şehr-i Saferü'l-hayr sene erba'a ve işrin ve elf (1024).

Be-kazâyı(?)
Kastamonu

BA, MM 6169, s. 6

An tahvîl Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâta'a-i güm-rük-i iskele-i Sinop ve tevâbi'hâ berâyı irsâliye-i Ağustos elvâki' fî sene 1023.

Aslı mâl 129.756 Yüz yirmi dokuz bin yediyüz elli altı akçadır.
Mine'l-teslîmât

Teslîm-i be-hazîne-i âmire berâ-yı irsâliye-i Ağustos fî sene 1023 : 91.030.

Teslîm-i be-hazîne-i âmire an yed-i Mustafâ ber-mûceb-i emr-i şerif fî 2 Receb sene 1023 : 14.790.

Teslîm-i be-Ahmed bin Abdullah bevvâbân-ı hâssa be-cihet-i mevâcib-i hod ber-mûceb-i emr-i şerif fî 20 Receb sene 1023 : 2444

	21.492	
Der mîrî(?)	<hr/>	
	200.936	
Yekûn	129.756	(sah)

Emîn-i mezbûr elinden dâmâdı Mevlânâ Mehmed ve oğlu Ahmed ve dâmâdı Hâcı Hüseyin yedlerinden kıst-ı iltizâm üzere mukâtaa-i mezbûr mahsûlünden bi'd-defa'ât yüz yirmi dokuz bin yedi yüz elli altı akça al-nub meblağ-ı mezbûrdan doksan bir bin otuz akça sene bin yirmi üç Ağus-tos irsaliyesiyle dâhil-i hazîne olunub ve on dört bin yedi yüz doksan akçası dahi sene-i mezbûre Recebinin altıncı günü dâhil-i hazîne olmağın virilen sebep-i tahrîr hükmü emîn-i mezbûr yedine teslîm olunub ve iki bin dört yüz kırk dört akçası ber-mûceb-i emr-i şerif bevvâbân-ı hâssa Ah-med bin Abdullah'ın mevâcibi için virilüb ve zikr olan emr-i şerif dahi yine emîn-i mezbûr yedine teslîm olunub ve yirmi bir bin dört yüz doksan

iki akçası dahi mukaddemâ astâne-i sa'âdetde kendü mâlımızdan sene-i mezbûre Cemâziyelâhiri'nin beşinci gününe gelince bi'd-defa'ât idhâl-i hazîne olunan iki yüz bin dokuz yüz otuz altı akçanın içinden emîn-i merkûmun deynine mahsûb olmak üzere temessük için işbu tezkere tahrîr olunub yediye virildi ki hîn-i muhâsebede ibrâz eyleye. TaThrîren fi evâil-i şehri Zilka'de sene selâse ve işrîn ve elf (1023).

.....(?)

Kastamonu

BA, MM 6169, s. 7

An tahvîl Ali Çavuş emîn-i mukâtaa-i Iskele-i Sinop bi'd-defa'ât teslim-i hazîne kerde el-vâki' fi gurre-i Şevvâli'l-mükerrerem sen e1024. 94.000 Yalnız doksan dört bin akçadır.

Mezkûr 1024 Ağustosuna irsâliyesiçün bi'd-defa'ât zikr olunan doksan dört bin akça ki nisfı te'kiden li'l-asıf kırk yedi bin akça ider teslim-i hazîne itmeğîn temessük içünsüret-i ruznâmedir ki aynı ile nakl olundu. Tahrîren fi gurre-i Şevvâlâ'l-mükerrerem sene 1024.

BA, MM 6169, s. 8

An tahvîl Ali Çavuş(*) oğlu emîn-i mültezim-i Iskele-i Sinop'an yedi hod berâ-yı irsâliye-i Nevruz el-vâki' fi 3 şehri Cemâziyel-evvel sene 1025.

Nakdiye 30.000 Yalnız otuz bin akçadır.

Blâada mastûr olan otuz bin akça ki nisfı te'kiden li'l-asıf onbeş akça ider teslim-i hazîne idüb ve yirmi çift camuş mîri için bermüceb-i emr-i şerif çifti ikişer bin dörder yüz akçadan ki bahâları kırk sekiz bin akça ider müfettiş efendiye teslim idüb teslimine kendüden temessük olmak üzere ta'ahhüd ve kabûl eylemişlerdir. Tahrîren fil-yevmi's-sâlis şehri Cemaziyelevvel sene 1025.

BA, MM 6169, s. 9

Kıdvetü'l-kudâti'l-hükkâm ma'denü'l-fazlı ve'l-keâm mevlânâ Sinop kâdisı -zîde fazlûhu- tevkî'i refî'i hümâyûn vâsil olicak ma'lûm ola ki Kostabrin vâled-i Yanî nâm zimmî hâlâ dersa'âdetime gelüb arz-ı hâl su-

(*) Bir kelime okunamadı.

nub ben defterde mukayyed berât-ı hümâyûn ile yevmî beş akça vazife ile hâssa azab tâifesinden olub Sinop iskelesinde binası fermân olunan gemiler üzerine(*) ta'yîn olunmağın minba'd anda ol-dukça müstahakk olduğum ulûfemi Sinop iskelesi mahsûlünden verilmesi husûsunda(?) hükm-i şerif ricâ iderim diyü bildirmeğın hazîne-i âmiremde mahfûz olan(*) hâssa azeblerden yüz yirmi sekizinci bölükde yevmî beş akça ulûfeye mutasarrıf idüğü mukayyed görölmeğın iskele-i mezbûrede mirî gemiler binâ oluncaya değın elinde olan berâtı mücebince müstahakk olduğú vazifesin virilmek emr idüb buyurdum ki hükm-i şerifim ile vardukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı hümâyûnum üzere amel idüb dahi mezbûrun vech-i meşrûh üzere mâliye tarafından virilen berât-ı hümâyûnum mücebince müstahakk olub bir def'a kendüye viril-meyen ulûfesi bin yirmi dört Muharremi guresinden gemiler binâ olun-caya değın iskele-i merkûm mahsûlünden virdüresin emr-i şerifime mu-hâlif ve berât-ı hümâyûnuma mugâyir kimesneye iş itdirmeyesin şöyle bilesin ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümâyûnumu yerini ibkâ eyleyüb alâ-met-i şerife i'timâd kılasın. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmîs ve'l-ışrîn şehri Mu-harremü'l-harâm sene erba'a ısrîn ve elf (2024).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 10/a

Kıdvetül'kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl-ı ve'l-kelâm mevlanâ Sinop kâdısı -zîde fazlûhu- tevk'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, mahmiyye-i Galata'da hassâ rüesâdan seksen üçüncü bölükde yevmî onbir akça ulûfeye mutasarrıf olan Muhammed (Reis) bin yirmi bir recec ve reşen ve lézezi ulûfesiçün lâzım gelen iki bin sekiz yüz iki akça ulûfesi(*) virilmek emr idüb buyurdum ki hükm-i şerifim vardukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı şerif mücebince amel idüb dâhi mezbûrun târih-i mezkûrda vech-i meşrûh üzere müstehakk olduğú iki bin sekiz yüz iki akça ki te'kidten lâl-asıl nisfı bin dörtyüz bir akça ider meblağ-ı mer-kûmu fermân-ı şerifim muktezâsınca iskele-i mesfûre mahsûlünden bi't-temâm virdürüb bir akçasın ve bir habbesin alıkodurmayasın ve meblağ-ı mezbûr tamâmen virildikden sonra işbu hükm-i şerifim zahrına hüccet ya-zub akça alınan eminin yedine vaz' eylesesin ki hîn-i muhâsebede ibrâz idüb deynine mahsûb itdire şöyle bilesin alâmet-i şerife i'timâd kılasın. Tah-rîren fi'l-yevmi'r-râbî' şehri Cemâziyelevvel sene isnâ ısrîn ve elf (1022).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

(*) Belge tahrir olmuş olduğundan birkaç kelime okunamadı.

BA, MM 6169, s. 10/b

Sebeb-i Tahrîr-i Kitâb Oldur ki,

Mahmiyye-i Galata'da sâkin hâssa rüesâdan seksen üçüncü bölükde yevmi onbir akça ulûfeye mutasarrif olan Muhammed Reisl bin yirmi bir recec ve reşen ve lezezi ulûfesi ki cem'an iki bin sekiz yüz iki akçayı bi't-tamâm ve'l-kemâl Sinop iskelesi emîni olan(*) Ali Çelebi yedinden ahz u kabz eyledim ve alâkam kalmadı diyü mukırr olmağın mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzere vâki' olan ikrârını mukırrun-ı lehü'l-mesfûr Ali Çelebi vicâhen ve şifâhen tasdik itdikde mâ-ceri hıfzen lîl-makâl ketb ve imlâ olunub yedine vaz' olundu ki vakt-i hacetde ibrâz edine. Tahrîren fi evâhir-i şehri Recebi'l-mürecceb sene selâse ve işrîn ve elf (1023). Şu-hûdü'l-hâl: Hüseyin bin Halil, Hamîd Efendi, Hamza bin Abdurrahman, Hâci Rıza bin Kâsım ve gayruhum.

BA, MM 6169, s. 11

Bâis-i Tahrîr-i Tezkere budur ki,

Hâlâ Ağustos irslâyesişün Sinop gümrüğü mukâta'ası Emîni Ali Çavuş yedinden mukâta'a kiste'l-yevminden mîri için otuz bin akça ki nisfi on beş bin akça (ider) meblağ-ı mezbûru alub kabz itmekle emîn-i mezbûrun yedine temessük için işbu varaka tahrîr olunub virildi ki hîn-i muhâsebede deynine mahsûb olub vakt-i hacetde ihticâc edine. Tahrîren fi'l-yevmi't-tâsi şehri Ramazâni'l-mübârek sene isnâ işrîn ve elf (1022).

Hafız
Muhammed Çavuş
En-nâzır

BA, MM 6169, s. 12

Bâis-i Tahrîr-i Hurûf Oldur ki,

Bundan akdem dergâh-ı âli kapucubaşlarından olub hâlâ Haleb Beylerbeyisi olan Dâvud Paşa hazretleri yedinden bu hakârın tahvilinden mukâta'ât kıstı için dört yüz akça sâlyân olunmağın teslim-i hazîne olmağına sebeb-i tahrîr hükmü vârid olmağla mücebince virilmek lâzım olmağın ümenâya tevzi' olundukda hâlâ Sinop iskelesi emîni olan Ali Çelebi yedinden almış bin akça ve çivid bahâsından(?) Yörük Hâci Mustafa yedinden otuz bin akça ki zikr olunan otuz bin akçaya mezbûr Hâci Mustafa

(*) Belge tahrip olmuş olduğundan bir iki kelime okunamadı.

yedine tezkere virilmiştir lâkin beş bin akçasın harc-ı şâire Tçün hesaâb olunup bâkî seksen beş bin akça olur nisfı kırk iki bin beş yüz ider meblağ-ı mezbûr seksen beş bin akça muhâsesine mahsûb olmak üzere işbu hurûf ketb olunub yedine virildi. Fî evâsıt-ı şehri Cemâziyelevvel sene ihdâ ve işrîn ve elf (1021).

Muhammed Çavuş
En-nâzır

BA, MM 6169, s. 13

Bâis-i Tahrîr-i Hurûf Budur ki,

Sinop mukâta'asına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali Çavuş Dersa'âdet'e gidib bin yirmi bir senesinde vâkî' Nevruz-ı hümâyûn irsaliyesiçün oğlu Ahmed yedinden mukâtaa-i merkûm mahsûlünden yirmi bin akça ki nisfı on bin ve rub'u beş bin akça ider mîrî için kabz olunub havâle Mirzâ Ağa ile Dersa'âdet'e irsal olunan mâl-i mîriye halt olunub hizâne-i âmiriye irsâl olunmağın yedine temessük için tezkere virildi ki vakt-i hâcette ihticâc edine. Tahrîren fî târîhü'l-mezbûr (1021).

Muhammed Çavuş
En-nâzır-ı Mukâta'ât

BA, MM 6169, s. 14

An tahvîl Muhammed Çavuş an çavuşân-ı dergâh-ı âli nâzır-ı mültezim an kıst-ı mukâtaât-ı Kastamonu ve Kangırı ve tevâbi'hâ bâ-tevârih-i muhtelifa an yed-i Mustafa Ağa tâbi-i hazret-i Mustafa Paşa. 80.573.

An akça-i mezbûre	An tefavüt-i hasene ve guruş
79.445	1128
Nakd-i fî 18 Şa'bân sene 1023	: 33.000
An akça-i mezbûre	: 32.538
An tefavüt-i hasene ve guruş	: 462
Nakd-i fî 4 Şa'bân sene 1023	: 77.573
An akça-i mezbûre	: 76.907
An tefavüt-i hasene ve guruş	: 666

Temessük hükmü için sûret-i tahvâldir ki nakl olundu.

Sûreti'l-asli't-temessük tesbit-i(?) namakahu el-hakîr Isâ el-kâdi-i Bo-yâbâd affa anhu.

BA, MM 6169, s. 17

Sebeb-i Tahrîr-i tevkî-i refî'i hümâyûn oldur ki,

İşbu dârende-i fermân-ı hümâyûn Kostantîn Papas mahmiyye-i Galata'da hassa azebler yüz yirmi sekizinci bölükde düstûr-ı mükerrerem müşîr'i mufahham nizâmü'l-âlem vezâretle kapudanım olan Halîl Paşa -edamallahu te'âlâ iclâlûhu- tezkeresi mûcibince olan Tomo Kostantın yedine bin yirmi üç Zilhiccesinin yirmi üçüncü gününden yevmî beş akça ulûfe ile âzeb nasb idüb bu berât-ı hümâyûnu virdim ve buyurdum ki varub hizmet-i lâzimesin edâ eyledikden sonra mezkûrun ulûfesi sâir yoldaşları ile ma'an havâle oluna şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmî's-sâbi' ve işrîn şehr-i Zilhicce'ti's-şerîfe sene selâse ve işrîn ve elf (1023).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

(Belgenin kenarında) Mutabık-ı İlasîh'il-muta' ketebetü'l-fakir Mehmed bin İbrâhîm el-mevlâ-yı Sinop affa anihuma.

BA, MM 6169, s. 18

Sebeb-i Tahrîr-i tevkî-i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârîh-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı ve Sinop iskelesi gümrüğü mukâta'asına bir-vech-i iltizâm nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvîlinden mukâta'a-i mezkûre mahsûlünden beş bin üç yüz seksen akça ve tefâvüt-i hasene ve guruşdan yetmiş altı akça ki cem'an beş bin dört yüz elli altı akça ider meblağ-ı mezkûr bin yirmi bir Saferinin yedinci gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hacı Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmî'l-ışrîn şehr-i Saferü'l-hayr sene ihdâ ve işrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 19

Sebeb-i tahrîr-i tevkî-i refî'i hümâyûn oldur ki,

Livâ-i Kastamonu ve Kangırı ve tevâbi'hâ mukâta'âtına tevârîh-i muhtelifle ile nâzır ve mültezim olan dergâh-ı âlî çavuşlarından (belge tahrîp

olmuş, birkaç kelime okunamadı) mukâta'ât-ı mezbûre mahsûlünden iki bin dört yüz kırk dört akça ve tefavût-i hasene otuz dört akça ki cem'an iki bin dörtyüz yetmiş sekiz akça olur meblağ-ı mezbûr bin yirmi üç Recebi'l-müreccebinin sekizinci gününden dergâh-ı mu'allâm bevvâblarından Ahmed (bin) Abdullah nâm bevvâb yedinden hazîne-i âmireme teslim olunmağın temessük için işbu hükm-i şerîf virildi şöyle bileber alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-ısrîn şehr-i Recebi'l-mürecceb sene selâse ve ısrîn ve elf (1023).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

BA, MM 6169, s. 20

Sebeb-i tahrîr-i tevkî-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub Kastamonu ve Kangırı ve Sinop iskelesi gümrüğü mukâta'asına tevârih-i muhtelifle ile nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvîlinden zikr olunan iskele gümrüğü mahsûlünden üç bin ikiyüz doksan sekiz akça ve tefavût-i hasene ve gurusdan kırk altı akça ki cümle üç bin yüz kırk dört akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi Cumâde'l-ulâsının beşinci gününden tersâne-i âmire çavuşlarından Hacı Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi't-tâsi şehr-i Cumâde'l-ulâ sene ısrîn ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

BA, MM 6169, s. 21

Sebe b-i tahrîr-i tevkî-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Tevârih-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâki' Sinop iskelesi gümrüğü ve tevâbi' mukâta'âtına nâzır olan dergâh-ı âlî çavuşlarından Muhammed Çavuş tahvîlinden mukâta'ât-ı mezbûre kistından bin kırk sekiz akça ve tefavût-i hasene ve gurus için on dört akça ki cem'an bin altmış iki akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Rebiülevvelinin yirmi sekizinci gününden Haleb Beylerbeyisi Dâvud -dâme ikbâlühuya tâbi Hüsâm nâm bevvâb yedinden teslim-i hazîne olunmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi't-tâsi ve'l-ısrîn şehr-i Rebiülevvel sene ihdâ ve ısrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 22

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârih-i muhtelifê ile Kastamonu ve Kangırı mukâta'âtına nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvîlinden zikr olunan mukâta'âta tâbi Sinop iskelesi gümrüğü mahsûlândan beş bin beş yüz akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan seksen sekiz akça ki cem'an beş bin beş yüz ellî sekiz(*) akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi Ramazânü'l-mübâreğın gurrelerinden tersâne-i âmire çavuşlarından Hacı Çavuş -zîde kadrûhu- yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler âlâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene işrîn ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 23

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Kastamonu sancağında vâki' Kangırı mukâta'alarına nâzır ve mültezim olub dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından kıdvetü'l-emâsıl ve'l-akrân Muhammed Çavuş -zîde kadrûhu- tahvîlinden Sinop iskelesi mahsûlünden on iki bin yedi yüz(*) ve tefavüt-i hasene ve guruşdan(*) akça ki cümle on iki bin dokuz yüzseksen akça ider meblağ-ı mezbûr bin on dokuz Şevvâlinin yirmi beşinci tersâne-i âmire çavuşlarından Hacı Çavuş yedinden hazîne-i âmirem defterlerine îrâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler âlâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâdis ve'l-îşrîn şehr-i Şevvâlü'l-mükerrerem sene tis'a aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 24

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Bin on dokuz Zi'l-ka'desinin on yedinci gününden Sinop iskelesi mukâta'asına ber-vech-i iltizam emîn olan Ali tahvîlinden mukâta'a-i mezbûre kıstından iki bin yedi yüz seksen bir akça ve tefavüt-i hasene ve guruş-

(*) Sehven 58 yazılmış olmalı. Doğrusu 5588 akça eder.

dən otuz dokuz akça ki cümle iki bin sekizyüz yirmi akça olur meblağ-ı mezbûr bin yirmi üç Şâ'bânü'l-mu'azzamanın yirmi ikinci gününde tersâne çavuşu olan kîdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Hâcı Çavuş zîde kadrühu yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn şehr-i Şa'bânü'l-mu'azzam sene selâse ve ışırn ve elf (1023).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 25

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârih-i muhtelifi ile Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâki' muhâta'ât nâzırı ve emîni olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûre tâbi' Sinop iskelesi gümrüğü mahsûlünden dokuz bin iki yüz sekiz akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan yüzotuz akça ki bu cümle dokuz bin üçyüz otuz sekiz akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi Şevvâlü'l-mükerremimin yirmi sekizinci gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcı Çavuş yedinden hazîne-i âmire defterlerine irâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' şehr-i Zi'l-ka'de sene ışırn ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 26

Sebeb-i tahrîr-i tevkî-i refî'i hümâyûn oldur ki,

Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâki' mukâta'ât nâzırı olan Muhammed Çavuş tahvilinden Sinop iskelesi mahsûlünden iki bin beş yüz on beş akça ve tefâvüt-i hasene ve guruşdan otuz beş akça ki cem'an iki bin beş yüz elli akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Recebi'l-müreccebinin yirminci gününden tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcı Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i şerîf virildi. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâni aşer şehr-i Şa'bânü'l-mu'azzam sene ihdâ ve ışırn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 27

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârih-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâkî' Sinop iskelesi gümrüğü ve tevâbi'i mukâta'âtına ber-vech-i iltizâm nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûre mahsûlünden iki bin seksen üç akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan yirmi dokuz akça ki cümle iki bin yüz on iki akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Ramazânü'l-mübâreğinnin dokuzuncu gününde tersâne-i âmirem çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. TaThrîren fi'l-yevmi's-sâni aşer şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene ihdâ ve işrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 28

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârih-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı ve tevâbi'i mukâta'âtına ber-vech-i iltizâm nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûre tevâbiinde Sinop iskelesi mahsûlünden iki bin yedi yüz altmış üç akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan otuz dokuz akçaki cem'an iki bin sekiz yüz iki akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Şa'bânü'l-mu'azzamının yirmi altıncı gününde tersâne-i âmiren çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i şerif virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene ihdâ ve işrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 29

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Kastamonu ve Kangırı ve tevâbi'i mukâta'âsına tevârih-i muhtelifle ile nâzır ve mültezim olan dergâh-ı âlî çavuşlarından Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûre kıstından on dört bin yediyüz doksan ve

tefavüt-i hasene ve guruşdan iki yüz on akça ki cem'an onbeş bin akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi üç Recebül-müreccebinin altıncı gününde Dâvud Paşa'nın tevâbiinden Mustafa -zîde mecdühu- yedinden teslim-i hazîne olunmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-aşir şehr-i Recebül-mürecceb sene selâse ve işrîn ve elf (1023).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 30

Sebeb-i tevkî'-i refî'-i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olup Kastamonu ve Kangırı mukâta'âtına tevârih-i muhtelif ile nâzır ve emîn olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûreye tâbi Sinop iskelesi gümrüğü mahsûlünden üç bin dokuz yüz doksan iki akça ve tafavüt-i hasene ve guruşdan elli altı akça ki cümle dört bin kırk sekiz akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi Zil'ka' desinin on sekizinci günündetersâne-i âmire çavuşlarından Hacı Çavuş yedinden hazîne-i âmirem defterlerine irâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâdis ve'l-ışrîn şehr-i zil'ka'deti's-şerife sene işrîn ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 31

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî'-i hümâyûn oldur ki,

Bin on dokuz Zilhiccesinin on sekizinci gününde Kastamonu nezâretine tâbi Sinop iskelesi gümrüğü ve tevâbii mukâta'âtına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûre kıstından on dokuz bin yüz yetmiş üç akça ve tafavüt-i hasene ve guruşdan iki yüz yetmiş üç akça ki cümle yirmi bin iki yüz elli altı akça ider meblağ-ı mezbûr tersâne çavuşlarından Hacı Çavuş -zîde kadrühu- yedinden bin yirmi üç Saferinin on dokuzuncu gününde teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-ışrîn şehr-i Saferül-muzaffer sene selâse ve işrîn ve elf (1023).

Be-makâm-ı Kostantınıyye

El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 32

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub Kastamonu ve Kangırı ve Sinop iskelesine tevârih-i muhtelifle ile ber-vech-i iltizâm emîn olan Muhammed Çavuş tahvilinden iskele-i mezbûre mahsûlünden üç bin on dört akça ve tefavût-i hasene ve gıruşdan kırk iki akça ki cem'an üç bin elli altı akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Saferinin altıncı gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-selâse şehr-i Saferü'l-muzaffer sene ihdâ ve işrin ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 33

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârih-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâkî' mukâta'ât nâzırı ve emîni olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûreye tâbi Sinop iskelesi gümrüğü mahsûlünden yedi bin dokuz yüz seksen akça ve tefavût-i hasene ve gıruşdan yüz on akça ki cem'an sekiz bin doksan altı akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi Şevvâlü'l-mükerreminin sekizinci gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden hazîne-i 'âmirem defterlerine îrâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i şerifim virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar, Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' şehr-i Zî'l-ka'de sene işrin ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 34

An tahvil Ali bin Hüseyin emîn-i mültezim an kıst-ı mukâta'a-i gümrük-i iskele-i Sinop ve Çeltük enhâr-ı Duragan an 17 Zilhicce sene 1022 : 30.572

Nakl fi 25 Rebiülâhîr sene 1026 ber-mûceb-i irsâliye-i Mustafa Paşa muhassıl-ı emvâl an yed-i Arslan Çavuş ve Hüseyin Çelebi Şeyhzâde : 26.572.

An akça-i mezbûre : 26.466
An tefavût-i hasene ve guruş : 160

Nakl fi 27 Rebiülâhîr sene 1026 ber-mûceb-i irsâliye-i mezbûre an yed-i Ca'fer Şah : 4000

An akça-i mezbûre : 3.944
An tefavût-i hasene ve guruş : 56

Hızâne-i âmiriye teslim olunan akçaların sûretidir ki aynı ile nakl olunub mültezimin yedine virildi ki temessük edine fi 12 Zilhicce sene 1026.

BA, MM 6169, s. 35

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî'-i hümâyûn oldur ki,

Dergâh-ı âlî çavuşlarından olub tevârîh-i muhtelifle ile Kastamonu ve Kangırı sancaklarında vâki' mukâta'ât nâzırı ve emîni olan Muhammed Çavuş tahvilinden mukâta'ât-ı mezbûreye tâbi Sinop iskelesi gümrüğü mahsûlünden dokuz bin beş yüz yetmiş dokuz akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan yüz otuz beş akça ki cem'an dokuz bin yedi yüz on dört akça olur meblağ-ı mezbûr bin yirmi Şevvâlü'l-mükerreminin yirmi sekizinci gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcı Çavuş yedinden hazîne-i âmire defterine irâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalalar. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' şehr-i Zi'l-ka'de sene işrîn ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınrıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 36

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî'-i hümâyûn oldur ki,

Sinop mukâta'âsı emîni olan (isim yazılmamış) tahvilinden mukâta'â-i mezbûre mahsûlünden on beş bin üç yüz yetmiş dört akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan iki yüz on sekiz akça ki cem'an on beş bin beş yüz doksan iki akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Zi'l-ka'desini on altıncı

gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş -zîde kadrühu- yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn şehri Zi'l-ka'de sene ihdâ ve ısrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 37

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refi'i hümâyûn oldur ki,

Sinop mukâta'ası emîni olan (isim yazılmamış) tahvîlinden mukâta'â-i mezbûre mahsûlünden altı bin beş yüz doksan beş akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan doksan üç akça ki cem'an altı bin altı yüz seksen sekiz akça ider meblağ-ı mezbûr bin yirmi bir Zi'l-ka'desinin on altıncı gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş -zîde kadrühu- yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnun virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn şehri Zi'l-ka'de sene ihdâ ısrîn ve elf (1021).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 38

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refi'i hümâyûn oldur ki,

Sinop iskelesi ve tevâbii mukâta'asına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali tahvîlinden mukâta'ât-ı mezbûre kistından bin sekizyüz altmış akça ve tefavût-i hasene ve guruşdan on sekiz akça ki cem'an bin sekizyüz altmış sekiz akça ki te'kiden lil-asıl nisfı dokuz yüz otuz dört akça olub meblağ-ı mezbûr bin on dokuz Recebi'l-müreccebinin on altıncı günü tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş yedinden hıazâne-i âmirem defterlerine mahsûb kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'ümâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmîs ve'l-ışrîn şehri Recebi'l-mürecceb sene tis'a ve aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 39

Sebeb-i tahrîr-i tevkî-i refî-i hümâyûn oldur ki,

Sinop ve tevâbli iskelesi gümrüğü mukâta'asına emîn ve mültezim olan Ali Çelebi tahvîlinden mukâta'ât-ı mezbûre kıstından dört bin on dört akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan elli altı akça ki cem'an dört bin yetmiş akça iderm eblağ-ı mezbûr bin on dokuz Recebi'l-müreccebinin on yedinci gününde dergâh-ı âlî bevâblarından Hüseyin nâm bevâb yedinden keslîm-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûn virildi şöyle bileler âlâmet-i şerife l'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-ışrîn şehr-i Recebi'l-mürecceb sene tis'a aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 40

(Muhâsebeci efendi mahallerini göre)

Be-cihet-i mezkûrîn an mahsûl-i mukâta'a-i gümrük-i iskele-i Sinop:

Be-ciheti vezâifi hüdâmı câmiî şerîf-i Sultan Alaeddin der-kal'a-i Sinop.

Berâ-yı vazîfe-i hatîb imâm fi yevm 6,
Berâ-yı vazîfe-i müezzîn-i câmi-i şerîf fi yevm 2,
Be-cihet-i vazîfe-i müezzîn-i diğêr fi yevm 2,
Be-cihet-i vazîfe-i vâiz- icâmi-i şerîf fi yevm 4,
Be-cihet-i vazîfe-i kalem ve sa'at-i câmi-i şerîf fi yevm 6,
Be-cihet-i na't-hân fi yevm 2,
Be-cihet-i câmi-i Sinop müezzîn fi yevm 2,
Yekûn neferen fi yevm 24 fi 51.840.

Vazîfe-i Seyyid Yahyâ hân an 17 Zilhicce 1019 fi yevm 5 fi 10800.

Vazîfe-i Dervîş Mehmed an duâguyân fi yevm 15 fi 32.400

Vazîfe-i Şeyh Osman an evlâd-ı Şeyh Nurullah
..... fi sene hınta müd 2, ürz nîm müd 4 fi 50.280.

Be-cihet-i Şeyh Mustafa bin Şeyh Nasreddin an evlâd-ı Şeyh Ziyâeddin an mahsûl-i karye-i Yahya(?) tâbî-i kazâ-i Boyâbâd an mukâta'a-i iskele-i Sinop fi sene hınta müd 1, ürz nîm(?) müd 3 fi 31.440.

Vechi meşrûh üzere bulunanlar mastûrdur.

Anadolu muhâsebecisi Şâmi Efendi'nin sahhıdır. Tahrîren fî selh-i Muharrem sene 1029.

Mevlânâ Mustafa duâfuy fî çeltük müd 2 an mahsûl-i mukâta'a-i Bo-yâbâd tâbi-i Sinop diye defterde mastûrdur.

BA, MM 6169, s. 41

Baş muhâsebede görüle.

An mukâta'a-i gümrük-i iskele-i Sinop an tahvîl Ali Çavuş emîn-i mültezim-i mukâta'a-i mezbûre.

Be-teslîm-i Mustafa Ağa ser bevvâbîn-i dergâh-ı âlî el-mübâşir kim mühimmât-ı kadırgahâ-i hâssa der-iskele-i Sinop tersâne-i hâssa() an zamân-ı Mustafa Paşa muhassılı emvâl-i Kastamonu an vâcib-i sene 1026 : 44.000 der 180.000

Be-teslîm-i Abdullah Reis an rüesâ-yı hâssa el-mübâşir kim mühimmât-ı kadırgahâ-i hâssa der iskele-i Sinop an vücbi sene 1023 : 1000.000

Muhâsabelerinde mahalli görülmek lâzımdır.

Ber-mûceb-i muhâsebe-i Abdullah kapudân emîn-i kadırgahâ-i hâssa. Der cânib-i Sinop el-vâki' an şehri Muharremü'l-harâm sene 1020 ilâ 19 Receb sene 1023.

An tahvîl Muhammed Çavuş en-nâzır-ı der livâ-i Kastamonu ve Kangırı an akça-i mukâta'ât-ı mezbûre kim kadırgahâ-i cedîd-i donanma-i hü-mâyûn : 184.500 Yalnız yüz seksen dört bin beş yüz akçadır.

An tahvîl Ali Çavuş an çavuşân-ı dergâh-ı âlî ve emîn-i gümrük-i iskele-i Sinop berâ-yı ihrâcâtî mâliye Mehmed Reis an akçai iskele-i mezbûre : 100.000 Yalnız yüz bindir.

Muhasebesinden vech-i meşrûh üzere mastûrdur.

Tahrîren fî 12 Safer sene 1029.

BA, MM 6169, s. 42/a

Kıdvatü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi-i dergâh-ı mü'allâm kapuçı-başlarından olub Kastamonu ve Bolu sancaklarında muhassıl-i emvâl olan Dâvud -zîde mecdûhu- tevkî-i refî-i hü-mâyûn vâsîl olıcak ma'lûm ola ki, hâssa reislerden yevmi yirmi altı akça ulûfeye mutasarrıf

olan Ali Siyamî'nin bin on beş masar'ı ve bin on altı reşen'i ulûfesiçün dört bin beş yüz yetmiş altı akça tahsîl eylediğın emvâl-i hâssadan virilmek emr idüb buyurdum ki, mezbûrun vech-i meşrûh üzere müstahakk olduğu ulûfesiçün dört bin beş yüz yetmiş altı akçaya te'kiden lil-asıl nisfı iki bin iki yüz seksen sekiz akça ider meblağ-ı mezbûru emrim üzere tahsîl eylediğün emvâl-i hâssadan virüb işbu hükm-i hümâyûnumu hıfz eylesin şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâbi ve'l-ısrîn şehr-i Cemâziyelevvel sene seb'a aşer ve elf (1017).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, sa. 42/b

Hâssâ reislerden hâssa-i harcda(?) yevmî yirmi altı akça ulûfeye mutasarrıf olan Ali bin Siyamî meclis-i şer'î şerîfde Sinop iskelesinde emîn olan fahrü'l-akrân Ali Çavuş muvâcehesinde ikrâr u i'tirâf idüb müstahakk olduğum dört bin beş yüz yetmiş altı akça ki te'kiden lil-asıl(?) nisfı iki bin iki yüz seksen sekiz akça ider meblağ-ı mezbûru ber-mûceb-i emr-i âli emîn-i mezbûr yedinden bi't-tamâm ahz u kabz eyledim didikde mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzere vâki' olan ikrârını emîn-i mezbûr bi'l-muvâcehe tasdik itdikden sonra vâki'-i hâl bi't-tamâm ketb olundu. Hurrire fi evâil-i şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene ısrîn ve elf (1020). Şuhûdü'l-hâl: Kurd Efendi el-Kâdı, Mehmed bin Süleyman, Mehmed bin el-hâc Ca'fer(?), Elhâc Mustafa bin el-hâc Piri ve gayruhum.

BA, MM 6169, s. 43/a

Kıdvetü'l-kudatı'l-hükkâm ma'denü'l-fezâil-i ve'l-keâm Mevlânâ Sinop mukâta'âtı müfettişi -zîde fazlûhu- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâssa rüesâdan seksen üçüncü bölükde yevmî on bir akça ulûfeye mutasarrıf olan Muhammed Siyamî bin on beş Re'cec Reşen ve Lezez'i ulûfeleri için iki bin sekiz yüz beş akçası Sinop mukâta'ası mahsûlünden virilmek emr idüb buyurdum ki hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda sâdir olan emrim mûcebince amel idüb dâhî mezbûrun târîh-i mezkûrda vech-i meşrûh üzere müstahakk olduğu iki bin sekiz yüz beş akçanın te'kiden lil-asıl nisfı bin dört yüz iki buçuk akça ulûfesinin mukâta'a-i mezkûre mahsûlünden virüb bir akça ve bir habbesin alıkodurmayasın ve meblağ-ı mezkûr tamâmen virildikten sonra işbu hükm-i hümâyûnumun zahrına hüccet yazub akça alınan emînin yedine vaz' eylesiz ki hîn-i

muhâsebede ibrâz ve deynîne mahsûb itdire şöyle bilersiz alâmet-i şerî-
fei l'timâd kılasız. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmîs-i şaşer şehri Cemâziyelâhir
sene sitte aşer ve elf (1016).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 43/b

El-emr-i

el-kâdi-i Boyâbâd el-müfettiş-i be-mukâta'ât-ı Kasta-
monu ve Kangırı (mühür)

Sebeb-i tahrîr-i hûruf oldur ki,

Hâssa rüesâdan seksen üçüncü bölükde yevmî on bir akça ulûfeye
mutasarıf olan Muhammed Siyamî meclis-i şer'î-i şerîfde Sinop iskelesi
emîni olan Ali Çavuş muvâcehesinde ikrâr u i'tirâf idüb bin on beş Recec
ve Reşen'î ve Lezez'i için müstahakk olduğu iki bin sekizyüz beş akça
ulûfe ber-müceb-i emr-i âlî emîn-i müşârünileyh yedinden bi't-temâm ve'l-
kemâl ahz u kabz eyledim didikde mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzere
cârî olan ikrârını emîn-i merkûm Ali Çavuş bi'l-muvâcehede tasdik u tah-
kik itdükdên sonra mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Tahrîren fi evâil-i
şehr-i Ramazânü'l-mübârek liseneti işrîn ve elf (1020). Şuhûdü'l-hâl: Meh-
med bin Süleyman, Mevlânâ Kurd Efendi el-kâdi, Mehmed Efendi el-kâdi,
Muslı Çelebi bin Abdurrahman Halil bin Bahşayış ve gayruhum.

BA, MM 6169, s. 44/a

Kıdvetü'l-kudâti'l-hükkâm ma'denü'l-fezâil-i ve'l-keâm Sinop mukâta'
atı müfettiş-i zîde fazlûhu- tevkî'ii refî'i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm
ola ki hâssa rüesâdan seksen üçüncü birlikde yevmî on bir akça ulûfeye
mutasarıf olub Sinop'da mîrî kadırgalar hizmetinde olan Muhammed müs-
tahakk olduğu bin on altı Lezez'i ve bin on yedi Masar'ı ve Recec'i ve
Lezez'i ve bin on sekiz Masar'ı ulûfeleriyçün lâzım olan dört bin altıyüz
yetmiş akça Sinop iskelesi mahsûlünden virilmek emr idüb buyurdum ki
hükmi-i şerîfim vardukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı hümâyûnum müce-
bince amel idüb dâhi mezbûrun vech-i meşrûh üzere müstahakk olduğu
dört bin altıyüz yetmiş akça ki te'kidên asl(?) iki bin üçyüz otuz beş akça
ider emrim üzere iskele-i mezbûre mahsûlünden virdirüb ve meblağ-ı
mezbûr tamâmen virildikden sonra işbu hükmi-i hümâyûnumun zahrına

hüccet yazub akça alınan emînin yedîne vaz' eylesin ki hîn-i muhâsebe-
de îbrâz idüb deynine mahsûb itdire şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd
kilasız. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâni şehr-i Rebiülâhir sene semân aşer ve
elf (1018).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahmiyye

BA, MM 6169, s. 44/b

el-emr-i
el-kâdi-i Boyâbâd el-müfettiş-i be-mukâta'a-i Kasta-
monu ve Kangırı (mühür)

Sebebi tahrîr-i hurûf oldur ki,

Hâssa rüesâdan seksen üçüncü bölükde yevmi on bir akça ulûfeye
mutasarrıf olub Sinop'da mîrî kadırgalar kidmetinde olan Muhammed mec-
lis-i şer'-i şerîfde Sinop iskelesinde emîn olan Ali Çavuş muvâcehesinde
ikrâr u i'tirâf idüb müstahakk olduğum bin on altı Lezez'i ve bin on yedi
Masar'ı ve Recec'i ve Lezez'i ve bin on sekiz Masar'ı ulûfelerimi ber-
müceb-i emr-i âli emîn-i merkûm yedinden cem'an dört bin altıyüz yetmiş
akçayı bi't-tamâm ahz u kabz eyledim didikde mukırr-ı mezbûrun vech-i
meşrûh üzere câri olan ikrârını emîn-i mezbûr bi'l-muvâcehe tasdik itdik-
den sonra vâki' hâl bi't-taleb ketb olundu. Hurrîre fi evâil-i şehr-i Rama-
zânü'l-mübârek liseneti ısrîn ve elf (020). Şuhûdü'l-hâl : İbrâhîm bin Kâsım,
Mehmed bin Süleymân, Abdülfettâh bin Abdurrahman, Mustafa bin İsmâ'îl,
Mehmed bin Mustafa ve gayruhum.

BA, MM 6169, s. 45

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî'-i hümüyün oldur ki,

Bin on Zilhiccesinin yirmi yedinci gününde Sinop iskelesi gümrüğü ve
tevâbii mukâta'âtına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali tahvîlinden mukâta'a-i
mezbûre mahsûlünden üç bin üç yüz elli bir akça ve tefavüt-i hasene ve
guruşdan kırk yedi akça ki bu cümle üç bin üç yüz doksan sekiz akça ider
meblağ-ı mezbûr bin on dokuz Recebi'l-mürec binin ikinci gününde hâssa
reislerden Hâci Çavuş yedinden hâzine-i âmirem defterlerine îrâd ve mas-
raf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle
bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâbi' şehr-i
Ramazânî'l-mübârek sene tis'a aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 46

Sebeb-i Tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Sinop ve tevâbii gümrüğü iskelesinin bin on Zilhıccesinin yirmi yedinci gününde emîn ve mültezim olan Ali tahvîlinden iskele-i gümrük mahsûlünden bin sekiz yüz altmış iki akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan yirmi altı akça ki cem'an bin sekiz yüz altmış iki akça olur meblağ-ı mezbûr bin on dokuz Saferinin dokuzuncu gününde hâssa reislerden (isim yazılmamış) nâm kimesne yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i şerîfim virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâni aşer şehr-i Saferü'l-muzaffer sene tis'a işrîn ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 47

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Nefs-i Sinop sâkinlerinden olub bin on Zilhıccesinin on yedinci gününde Sinop ve tevâbii mukâta'asına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali tahvîlinden mukâta'a-i mezbûre mahsûlünden dört bin yedi yüz seksen bir akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan altmış yedi akça ki bu cümle dört bin sekiz yüz kırk sekiz akça ider meblağ-ı mezbûr bin on dokuz Cemâziyelâhiresinin on birinci gününde tersâne-i âmire çavuşlarından Hâcî Çavuş -zide kadrûhu- yedinden teslim-i hazîne olmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdi-i aşer şehr-i Cemâziyelâhir sene tis'a aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 48

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'i refî'i hümâyûn oldur ki,

Bin on Rebiülâhîrinin yirmi altıncı gününde Sinop gümrüğü ve tevâbii mukâta'asına ber-vech-i iltizâm emîn olan Ali tahvîlinden mukâta'a-i mezbûre mahsûlünden bin altıyüz yetmiş yedi akça ve tefavüt-i hasene ve guruşdan yirmi üç akça ki bu cümle bin yedi yüz akça ider meblağ-ı mez-

bûr bin on dokuz Cemâziyelulâsının yirmi beşinci gününde Hâcî Çavuş yedinden hazîne-i âmirem defterlerine irâd ve masraf kayd olunmağın temessük için işbu hükm-i hümâyûnum virildi şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ışrîn şehr-i Cemâziyelûla senne tis'a aşer ve elf (1019).

Be-makâm-ı Kostantınıyye
El-mahrûse

BA, MM 6169, s. 49

Sebeb-i tahrîr-i hûrûf oldur ki,

Bi'l-fiil bir-vech-i iltizâm Sinop iskelesine ve tevâbline emîn olan hâmil-i haze'l-kitâb fahrû'leşbâh Ali Çavuş ibni Hüseyin mahfil-i şer'ii hatîr-i lâzımû't-tevkîre gelüb takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i âni'l-merâm kılıub didi ki bundan akdem bin dokuz târihinden bin yirmi beş târihine gelince kazâ-yı mezbûrede mâl(?) olan üzün batmanı ve hintanın müddü ne bahâya gitdi ise â'yân-i vilâyet olan müslümanlardan suâl olunub cevâbları tahrîr olunmak matlûbumdur didikde â'yân ve eşrâfdan zeyl-i kitâbda mastûrû'l-esâmî olan müslümanlar meclis-i şer'e hazırun olub târih-i mezbûre ki bin on dokuz senesinden bin yirmi beş senesine gelince üzün batmanı altmışar akçaya ve hintanın beher müddü ikişer bin akçaya fûruht olunmuşdur zikr olunan târihlerde minvâl-i meşrûh üzere bey'ü şirâ eyledik diyû ihbâr eylediklerinde mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olunub yed-i tâlibe vaz' u def' olundu ki vakt-i hâcetde müzekker-i mâ-ceri ola. Tahrîren fi'l-yevmi'l-aşer min şehr-i Rebiülevvel min şuhûr-ı liseniti hamse ve ışrîn ve elf (1025). Şuhûdü'l-hâl: Dâvud bin el-hâc Sündük, Mehmed bin Receb, Hüseyin bin Halîl, Ebubekir bin Abdurrahman, Ali bin Ahmed, Satılmış bin Sefer, Ömer Halife bin Ali el-imâm, Hâcî Mustafa bin el-hâc Memî, Eşşeyh Şa'bân İbrâhîm, Mustafâ bin Veli, Hâcî Süleymân bin elhâc Ali ve gayruhum mine'l-hazırun.

BA, MM 6169, s. 50/a

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fezâil-i ve'l-keâm Mevlânâ Kastamonu mukâta'âtı müfettişi -zîde fazlûhu- ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân mukâta'âtı mezbûre nâzırı -zîde kadrûhu- tevkî-i refi'i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki kıdvetü'l-emâcid ve'l-â'yân tersâne-i emîni Kâsım Nevmi(?) -zîde mecdûhu- hâliyâ Dersa'âdetime mühürlü tezkere gönderüb bundan akdem Sinop iskelesinde müceddeden binâ olunan yedi kıt'a donanma-i hümâyûn gemilerinin keresteleri ziyâde iştirâ ve ücret-i ticâretî-

yeleri bakâyâsından bir kıt'a kadirge binâ olunmak lâzım geldiğinde binâ-
sıçûn emr-i şerîf îsâl olunmuş iken henüz yedi kıt'a gemilere havâle olu-
nan akça kifâyet eylemedüğü ecilden Kastamonu ve Sinop iskelesi mah-
sûlünden zıkr olunan kadirge tekmiil olunmak üzere yüz bin akça tedârikine
me'mûr olan kula teslim olunmak bâbında emr-i şerîf virilmek ricâsına
i'lâm eylemeğın vech-i meşrûh üzere emr idüb buyurdum ki (isim yazıl-
mamış) vardukda bir an ve bir sa'at te'hîr ve tevakkuf itmeyüb dâhi zıkr
olunan kadirgeanın tekmiili için ta'yîn olunan yüz bin akça alub sefine-i
mezkûre binâsına me'mûr olan kuluma teslim eyleyüb itmâm-ı hizmetde
ikdâm ve ihtimâm eyleyüb avk ve te'hîrden ve ihmâl ve müsâheleden be-
gayet ihtirâz eyliyesiz şöyle ki ihmâliniz sebebi ile meblağ-ı mezbûr te-
dârik olunub teslim olunmamakla donanma-i hümâyûn gemisinin avk ve
te'hîrine bâ'is olasız ayân u beyân eyliyecek özür ve cevâbınız makbûl ol-
mayub mes'ûl ve muâteb olmanız mukarrdûr ana göre mukayyed olub se-
fine-i mezkûreyi mu'accelen itmâma irişdirüb dâhil-i tersâne itdirmekde
bezl-i maktûr ve rû'yet-i mahsûr eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerife
i'tiniâd kılasız. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîh şehr-i Şa'bânü'l-mu'az-
zam min şuhûr-ı sene ısrîh ve elf (1020).

Be-makâm-ı Kostantınıye

BA, MM 6169, s. 50/b

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şer'î oldur ki,

Müceddeden Sinop iskelesinde(*) me'mûr olan tersâne reislerinden
yevmi otuz üç akça ulûfeye mutasarrıf olan kıdvetül'emâsil ve'l-akrân
Abdullah bin Mustafa meclis-i şer'î(*) ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i
mer'î kilub didi ki zıkr olunan(*) iskele-i mezbûre gümrüğü emîni olan
işbu hâfız-ı haze'l-kitâb Ali Çavuş ber-mûceb-i fermân-ı şerîf yüz bin ka-
ziyye ki te'kîden lil-asıl nısfı elli bin ider ve(*) beş bin
cem'an yüz bin akçayı bi'ttamâm ve'l-kemâl mûmâileyh Ali Çavuş'dan
mühimmât-ı kadirge için ahz u kabz idüb bir akça bâkî kalmadı diyû mu-
kırır oldukda mukırır-ı mezbûr Abdullah reisin vech-i meşrûh üzere
ikrârını mukırır-un-lehü'l-mesfûr Ali Çavuş vicâhen tahkîk ve şifâhen tas-
dik itdükde mâ-ceri hıfzen lil-makâl ketb ü imlâ olunub yedine vaz' u def'
olundu ki vakt-i hâcetde ibrâz edine. Tahrîren fi evâil-i Cemâziyelülâ sene
selâse ve ısrîh ve elf (1023). Şuhûdü'l-hâl: Mehmed bin Memi, Muslı bin
Hâcı Ca'fer, Hüseyin bin Hasan, Seydi Ahmed bin Derviş, Ebubekir bin
el-hâc Abdurrahman ve gayruhum.

(*) Belge tahrip olmuş olduğundan bazı kelimeler okunamadı.

ERBİL BEYLİĞİ ZAMANINDAKİ EĞİTİM - ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

Dr. Gülay ÖGÜN*

Erbil Beyliği H. 526-630/M. 1132-1233 tarihleri arasında, merkezi Erbil olmak üzere, Hakkâri, Tegrî, Akr el-Humeydiye, Urfa, Harran, Sümeysat, Şehrîzor ve Kara-Beli vilâyetlerini içine alan sahada hüküm sürmüş olan bir Türkmen beyliğidir. Beyliğin kurucusu, Musul atabegi İmadeddin Zengi'nin komutanlarından ve onun Musul naibi Zeyneddin Ali Küçük b. Begtegin'dir. Bu hakimiyet Zengi'nin 526/1132 tarihinde Erbil'i Selçuklu meliki Mes'ud'dan alarak Ali Küçük'e ikta etmesi üzerine kuruldu. Ali Küçük'ün ölümünden (563/1167 sonra küçük oğlu Zeyneddin Yusuf Yinaltegin Erbil ve çevresinde büyük oğlu Muzaffereddin Kökbörü ise Urfa, Harran ve Sümeysat'ta saltanat sürdüler. Yinaltegin'in, Şalahaddin Eyyûbî'nin maiyetinde, Akka'nın haçlılara karşı müdafaası sırasında ölmesi (586/1190) üzerine, haçlılara karşı yapılan savaşlarda başından beri Şalahaddin Eyyûbî'nin yanında yer alan Kökbörü, Erbil beyliğine tayin edildi. Kökbörü bu tarihten, 630/1233 tarihinde ölümüne kadar, 43 sene Erbil Beyliği'ni müstakil olarak idare etti. Kökbörü, saltanatı sırasında Musul Atabeyliği, Abbasî Halifeliği, Eyyûbîler, Haramşahlar, Türkiye Selçukluları, Artukoğulları ve Moğollar ile siyasî münasebetlerde bulundu. Kökbörü zamanındaki sosyal hayat da, bu yoğun siyasî faaliyetler gibi, adetâ ülkesinin küçüklüğü ile tezat teşkil eden bir canlılık arz ediyordu.

Diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi, Erbil Beyliği ülkesinde de görülen bu sosyal hareketlilik ve medenî inkişaf, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun zaafa uğramasından sonra Irak ve Suriye'de başgösteren siyasî istikrarsızlığın giderilmiş olması ile alâkalı idi. Nureddin Mahmud b. Zengi ve ona halef olan Şalahaddin Eyyûbî'nin, Haçlılara karşı verilmekte olan zorlu mücadelelere rağmen; Irak, Suriye ve Mısır'a kadar uzanan ülkelerde siyasî birliği sağlamaları ile gelen siyasî huzura muvazi olarak, sosyal refah da artıyordu.

(*) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Arş. Gör.

İslâm Dünyasında eğitim-öğretim, medreselerin kurulmasından önce ülema evleri, saraylar, kitap satış evleri ve büyük oranda mescidlerde yürütülmekte idi. Mescidlerde, talebelerin hocaların etrafında toplanmaları suretiyle teşekkül eden halakalarda yürütülen eğitimin temeli dinî tedrisata dayanıyordu. Başlangıçta öğrencilere yalnızca okuma-yazma, İslâm dininin temel esasları ve hedeflerini öğretmeyi gaye edinen İslâm eğitim-öğretimi zamanla Tefsir, Fıkıh, Hadis, Lügat, Nahiv ve Şiir gibi ilimleri de bunyesine almıştır. Bu devirde gerek talebelerin gerekse hocaların alâkasını cezbeden esas konular dinî ilimler olmakla birlikte, eğitim yalnızca bu konulara hasredilmemiş; o devirde maarifin muhtevasına giren diğer sahalara da taşmıştır. Bu ilimlerin başında Dil ve Edebiyat, Tıp, Matematik ve Astronomi gelmekte idi. Bağdad'daki el-Mansur Camii, Şam Camii ve Kahire'deki Amr Camii, talebe ve hocaların en çok rağbet ettikleri; muasırları arasında en kaliteli eğitimin yapıldığı ilim yuvaları idiler. Öyle ki, bu camilerin herbirinde aynı zamanda 40'dan fazla halaka teşekkül edebiliyordu (1) Ancak bu durum mescidlerin asıl kuruluş gayeleri olan ibadet faaliyetlerinin aksamasına, müslümanların ibadetlerin sessizlik içerisinde yapmalarına mani oluyordu.

XI. yüzyılda Türklerin İslâm dünyasına girişleri ile, diğer hizmetleri yanında, medreselerin kurup yaygınlaştırmaları İslâm Eğitim-Öğretim Tarihinde mühim bir dönüm noktası olmuştur. 1040 yılında Horasan'da kurulan Selçuklu Devleti'nin kısa bir süre sonra İslâm dünyasına hakim olması ile bölge ve hattâ dünya tarihinin akışı değişti. Bir yandan Bizans İmparatorluğu'na ait bulunan Anadolu'yu fethederek yurt edinen Türkler, diğer yandan da siyasî bakımdan inkıza uğrayan Abbâsî Halifeliğini ve İslâmiyeti, dışarıdan gelen istilâalara karşı korumak vazifesini de üstlenoiler. Selçuklu Türklerinin İslâm dünyasına hakim olmaları ile sünî Abbâsî Halifeliği üzerinde baskı kurmuş olan şîî Büveyhoğulları ve Fatimî Halifeliğinin tahakkümüne de son verilmiş oldu. Ancak Fatimî Halifeliğinin himayesinde kurulan ve yayılan gizli şîî teşkilâtları kendi özel usûlleri ile fikirlerin yaymaya ve İslâm ahalisini fikren ifsada, büyük Müslüman-Türk şahsiyetlerini hedef alan cinayet faaliyetlerine devam ediyorlardı.

Medreseler işte bu şartlarda; müfrit şîî teşkilâtlarının sünî İslâm inancına saldırılarına ve halkın inançlarını ifsad etmelerine tepki olarak kuruldu. Ve tabii olarak, ehl-i sünnet anlayışını yaymak maksadıyla, Hanefî, Hanbelî, Şafîî ve Malikî mezheplerinin Fıkıh öğretimi esas olmak üzere, dinî öğretime ağırlık verildi. Medreselere bağlanan vakıflar saye-

(1) İslâm'da Eğitim-öğretim için daha fazla bilgi için bkz. Dr. Ahmet Çelebi, İslâm Eğitim-Öğretim Tarihi, Türkçe terc. Ali Yardım, İstanbul, 1976.

sinde müderris ve öğrencilerin ihtiyaçları karşılanıyor ve fakir öğrenciler meccanî olarak öğretim yapmak imkânına sahip bulunuyorlardı.⁽²⁾

Medreselerin gelişmemiş ilk örnekleri, Selçukluların İslâm dünyasına girişlerinden kısa bir süre önce, H.IV/M.X. asırda İstahr ve Nişabur'da kurulmuştu.⁽³⁾ İlk Selçuklu medresesi ise, daha Tuğrul Bey'in Nişabur'u zabtettiği tarihte inşa edilmişti.⁽⁴⁾ Ancak medreselerin yaygın bir hâle gelmesi, Sultan Alp Arslan ve onun vezini Nizamülmülk'ün gayretleri ile mümkün olabilmıştır. Nizamülmülk'ün adına nisbetle Nizamiyye olarak adlandırılan bu medreselerin ilki Nişabur'da İmam el-Haremeyn Ebû'l-Me'ali el-Cüveynî'nin ders vermesi için kuruldu.⁽⁵⁾ Nizamülmülk bundan sonra da Sultan Alp Arslan'ın teşviki ile, çeşitli şehirlerde medreseler kurmaya devam etti.⁽⁶⁾ Nizamiyye Medreselerinde eğitim-öğretim genellikle Şafîi fikhî esasları üzerine yapılıyordu. Ancak Selçuklu sultanları, mensup oldukları Hanefî fikhini teşvike devam ettiler. Bundan sonra Selçuklu kudretinin bütün İslâm dünyasına yayılmasıyla sultanlar, şehzâdeler, hatunlar ve büyük devlet adamları tarafından, medrese inşası geleneği yaygınlaştırıldı. Medreseler bu devirde genellikle Darü'l-Kur'an, Darü'l-Kur'an, Darü'l-Hadis ve bir mezhep fikhinin okutulduğu medreseler olmak üzere, üç ayrı dalda eğitim yapıyorlardı⁽⁷⁾.

Erbil Beyliğinin hakimiyet devri, İslâm eğitim(*) sistemi ve müesseselerinin tam anlamıyla olgunlaştı XII. ve XIII. asırlara rastlamaktadır. Erbil Beyliğinde sosyal hayatın esasını eğitim, sağlık hizmetleri ve İslâm dünyasında Kökbörü'ye büyük şöhret sağlayan Mevlid» merasimleri teşkil ediyordu. Ortaçağ İslâm dünyasında eğitim-öğretim hakkındaki bu kısa malûmât ve eldeki sınırlı bilgiler ışığında, Erbil Beyliği zamanındaki eğitim kurumları da diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi :

- a) İlköğretim Okulları
- b) Medreseler (Darü'l-Hadis ve mezhep medreseleri)
- c) Hankâhlar olmak üzere, üç bölümde tasnif edilebilirler.

Erbil Beyliği zamanında eğitim faaliyetleri hakkındaki bilgilerimiz, beyliğin kurucusu Ali Küçük dönemine kadar uzanmaktadır. İbn Hekûye

(2) Dr. Ahmet Çelebi, a.g.e., 109-130. 392; M. Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zaman-II*, Ankara, 1983, 402-408.

(3) Makrizî *el-Hitat*, II, 363; Dr. Ali Çelebi, a.g.e., 366; Ramazan Şeşen *Salahaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul, 1983, 254-255.

(4) M. Altay Köymen, a.g.e., 365.

(5)

(6) M. Altay Köymen, a.g.e., 378, 410.

(7) Sultan Alp Arslan zamanında inşa edilen medreseler hakkında daha fazla bilgi için bkz. M. Altay Köymen, a.g.e., 363-412.

(ölm. 613/1216). Erbil'de isim yapmış bir muallim idi. Ali Küçük'ün Erbil naibi Serftekin b. Abdullah ez-Zeynî indinde çok itibar kazanmış olan bu zât, Serftekin'in ölümüne (559/1164) kadar mualliklik vazifesini sürdürmüştür.⁽⁸⁾ Ali Küçük zamanındaki eğitim hakkında bundan daha fazla bilgimiz bulunmamasına rağmen, İbn Hekuye ile ilgili olarak verilen bu sarıh bilgi, yani ilköğretim hocaları için kullanılan «muallim» tabiri, Erbil'de sibyan mektebinin varlığını açıkça göstermektedir.

Ali Küçük, valiliği sırasında Musul'da da medreseler inşa ettirmiştir. Erbilli meşhur Şafiî fakih ailesi İbn Yunuslardan Bağdad Nizamiyye Medresesinde eğitim görmüş olan Yunus b. Muhammed b. Mania Razieddin Erbili (480-576/1093-1179), Ali Küçük'ün yaptırmış olduğu Zeyniyye Medresesinde dersler vermiştir.⁽⁹⁾ Yunus b. Mania Ali Küçük'ün Musul'da yaptırmış olduğu ikinci medrese olan Kemâliyye Medresesinde de hocalık yapmıştır. Bu medrese, Yunus b. Mania'nın kendisi gibi müderris olan oğlu eş-Şeyh el-'Allâme Ebi'l-Feth Musa b. Yunus'un adına nisbetle bu adı almıştır.⁽¹⁰⁾ Kemâleddin b. Yunus, hıristiyan ve musevîlerin bile kendi dinleri hakkında ilim tahsil ettikleri büyük bir din alimi idi; aynı zamanda Felsefe, Tıp, ve Mantık ile de uğraşırđı. Kardeşi İmâdeddin b. Yunus da (535-608/1140/1211) da meşhur bir Şafiî fakih idi. Babası ve kardeşi gibi Erbil, Musul ve Bağdad'da iyi bir tahsil gördükten sonra, Musul'da başta Zeyniyye olmak üzere, birçok medresede dersler vermişti.⁽¹¹⁾

Ali Küçük'ün Musul'da yaptırmış olduğu bu medreselerde eğitim yapıldığı tarihlerde Erbil'de de iki medrese faaliyette bulunuyordu. Muhammed b. Nasr b. Akîl Ebû Abdullah b. Ebi'l-Muzaffer el-Karatayî el-Erbilî'nin Fıkıh dersleri verdiği Ukeyliyye Medresesi,⁽¹²⁾ muhtemelen Erbil'in Selçuklulardan önceki hakimleri olan Ukeyoğulları zamanından kalmış olmalıdır. Ali Küçük'ün beyliği sırasında Erbil'de faaliyette bulunan ikinci medrese ise, Ali Küçük'ün naibi Serftekin'in 533/1138 tarihinde, Ebû'l-Abbas

(*) İslâm dünyasının en mühim eğitim-öğretim kurumları medreseler olmakla birlikte eğitimin temeli ilköğretim okullarına dayanıyordu. İlköğretim okulları (sibyan mektepleri) çocuklara okuma-yazma, basit hesap işleri ve ilk islâmî bilgilerin verildiği yerlerdi. Bu hususta tafsilatlı bilgi için bkz. Dr. Ahmet Çelebi, a.g.e., 33-48, 388.

(8) İbn eş-Şa'ar, *Ukud el-Cuman*, I, 127 a-b; İbn Hallikan, *Vefeyât*, I, 171.

(9) N. Elisseeff, *Nur ad-Din*, I, 108, III, 932.

(10) İbn Hallikan, II, 419; N. Elisseeff, a.g.e., I, 108, III, 931-932; Abdüsselâm Uluçam, *Irak'da Türk Mimarî Eserlerinin Gelişmesi*, Erzurum, 1983, 176. Bugün restore edilmiş olan bu bina Cami Şeyh eş-Şatt adıyla bilinmektedir. A. Uluçam, aynı yer.

(11) İbn Hallikan, ILL, 385-387; Sibte İbn el-Cevzi, VIII. Kısım, 358-359.

(12) İbn Hallikan, I, 171; İbn eş-Şa'ar, VI, 143-a.

el-Hıdır b. Akil b. Nasr el-Erbilî (478-576/1085-1172)'nin ders vermesi için yaptırmış olduğu Kale Medresesidir.⁽¹³⁾ Şafîî fıkhı ve Tefsir ilimlerinde söz sahibi bir alim olan bu zâtın, Hz. Muhammed'in 26 hutbesinin de içerisinde yer aldığı bir kitabı vardı. Bu müderrisin yeğeni olan Ebû'l-Kasım Nasr b. Ukeylî (534-619/1137-1222) de Fıkıh ve Tefsir ilimlerinde yetişmiş büyük bir alim ve müderris idi.⁽¹⁴⁾ İbn eş-Şa'ar, Tuhfetü'l-vüzerâ ve ez-Zeyl 'alâ Mu'cem eş-Şuara'nın mtercimi olan Süleyman b. Cibril b. Muhammed b. Mania'nın da meşhur bir Şafîî fakih ve müderris olduğunu; Kökbörü'nün Erbil beyi olmasından evvel, iki defa, Bağdad'a elçi olarak gönderildiğini yazmaktadır.⁽¹⁵⁾

Ali Küçük'ün ölümünden sonra yerine geçen oğlu Zeyneddin Yusuf Yinaltegin devri, siyasî ve sosyal tarihi bakımından yeterince aydınlatılmadığından, eğitim faaliyetleri ile ilgili olarak da fazla birşey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte gerek Yusuf Yinaltegin'in gerekse atabeyi Mücahideddin Kaymaz'ın hiç olmazsa eskiden kurulmuş olan mekteplerin faaliyetlerinin devamını sağladıkları söylenebilir. Ayrıca Mücahideddin Kaymaz'ın Erbil naibliği sırasında bir medrese yaptırdığı da bilinmektedir.⁽¹⁶⁾

Erbil'in gerek siyasî gerekse sosyal tarihi açısından en parlak devri Muzafereddin Kökbörü zamanı olmuştur. Babasının ölümünden sonra Erbil'den çıkarılan Kökbörü, 20 yıla yakın bir zaman Urfa, Harran ve Sümeysat'ta hüküm sürmüştür. Kökbörü'nün Harran emirliği sırasında, burada bir Sibyan Mektebinin varlığını tesbit edebiliyoruz. Süleyman b. en-Necib b. el-Me'âli, Harran'da sibyan (çocuk) muallimi idi. Aynı zamanda iyi bir şair de olan bu zât, Kökbörü'nün vezirliğini yapmış olan aileden Veliyüddin Ebi'l-Nisa Mahmud b. Muhammed el-Harrani için bir cilt tutarında methiyeler de yazmıştı.⁽¹⁷⁾

Kökbörü, Harran emirliği sırasında iki de medrese inşa ettirmiştir. Harran'da İbn Teymiye (542-622/1148-1225)'nin yetiştiği ve Hanbelî fıkhının en parlak devrini yaşadığı bu tarihlerde kurulan medreselerden birisi Hanbelî, diğeri ise Şafîî fıkhının eğitime tahsis edilmişti.⁽¹⁸⁾ 585/1190 tarihinde Kökbörü'nün Erbil beyi olmasından sonra, şehirde hayat her bakımdan gelişmeye başladı. Erbil'i İslâm dünyasının uğrak yerlerinden birisi

(13) İbn el-İmad, Şezerât, V, 86; İbn Hallikan, I, 171 (İng. terc., I, 490).

(14) İbn el-İmad, a.g.e., V, 87.

(15) İbn eş-Şa'ar, III, 46-b.

(16) İbn Hallikan, I, 426.

(17) İbn eş-Şa'ar, III, 30-b.

(18) İbn Cubeyr, er-Rihle, 247-248; N. Elisseeff, I, 146; Ramazan Şeşen, Salahaddin, 298-301.

haline getiren meşhûr mevlid merasimleri, büyük bir hastahâne; kimse-sizler, yetim çocuklar, dul kadınlar ve sakatlar için kurulan bakımevlerinin, o devrin şartları düşünüldüğünde, refahın, büyük bir medenî inkişafın işa-retleri olduğu anlaşılacaktır.

Kökbörü'nün Erbil hakimiyeti zamanında, hat (güzel yazı) hocası Sü-leyman b. el-Muzaffer el-Erbilî (doğ. 566/1170)'nin açtığı ilköğretim sevi-yesindeki bir okulda çocuklar güzel yazı ve okuma öğretiliyordu.⁽¹⁹⁾ Kök-börü yine Erbil'de, Hanefî ve Şafîî mezhepleri mensupları için, kendi adına nisbetle Muzaffiriyye olarak bilinen büyük bir medrese inşa ettirmişti.⁽²⁰⁾ Ali Küçük'ün Musul'da yaptırdığı medreseye adını veren eş-Şeyh el-'Allâ-me Kemâleddin b. Yunus, Muzafferiyye Medresesinde de ders vermiştir. Selim b. Cibril b. Muhammed⁽²¹⁾, meşhûr tarihçi İbn Hallikan (608-681/1211-1282)'in babası ve dedesi Cafer b. Yahya b. Halid el-Bermekî de bu medresede ders vermiş büyük müderrislerden idiler.⁽²²⁾

Hz. Peygambere olan sonsuz muhabbeti dolayısıyla onun doğum yıl-dönümlerinde ihtifâller düzenleyen Kökbörü, Hadis ilminin gelişmesine de büyük ehemmiyet vermiştir. Kökbörü bu sebeple birisi Musul⁽²³⁾, diğeri Erbil'de⁽²⁴⁾ olmak üzere, iki Darü'l-Hadis yaptırmıştı. İbn Abdullah b. Hü-seyin b. Ömer b. Bâz el-Muhaddis el-Mavsilî (ölm. 622/1225) Kökbörü'nün musul'da inşa ettirmiş olduğu Darü'l-Hadis'in meşihat makamına tayin edil-mişti⁽²⁵⁾. Abdülkâdir b. Abdullah er-Ruhavî (1536-612/1142-1215) de Darü'l-Hadis el-Muzafferiyye'de dersler vermişti⁽²⁶⁾. Kökbörü, Hanbelîler için Di-maşk'da da medreseler yaptırmıştı.⁽²⁷⁾ Yine Kasiyun Dağı eteğinde yapı-lmakta olan bir başka Hanbelî medresesi de Kökbörü'nün yardımları ile bi-tirilebilmişti.⁽²⁸⁾

Erbil Beyliği ülkesindeki okullarda eğitim dili, çeşitli İslâm ülkelerin-den gelen alimlerin ders verdiklerine bakılırsa, Arapça idi. Ve umumî tea-müle uygun olarak, bu medreselerde dinî ilimler tahsil ediliyordu. Bununla birlikte İbn eş-Şa'ar, Abdullah b. Ömer b. Samih Ebû Muhammed el-Erbi-

(19) İbn eş-Şa'ar, III, 50.

(20) N. Elisseeff, I, 57-58; İbn Vasil, Muferric el-Kurub, I, 179-b.

(21) İbn eş-Şa'ar, III, 46 a-b.

(22) N. Elisseeff, I, 57; C. Brockelman, «İbn Hallikan», İA, V-2, 745-746.

(23) İbn el-İmad, Şezerat, V, 100.

(24) İbn eş-Şa'ar, X, 79 b-80a.

(25) İbn el-İmâd, Şezerât, V, 1000.

(26) R. Şeşen, Salahaddin, 281.

(27) Bu medreselerin kitabeleri Sauvaget tarafından *Repertoire*, IX, 216-217, 243-244; X, 90, XI, 39'da neşredilmiştir.

(28) İbn Kesir, XII, 32 İbn; Şeddad, el-A'lak, Dimaşk kısmı nşr. S. Dahhan, Dimaşk, 1955, 86; Hazreci, Tarih Devlet el-Etrâk ve'l-Ekrad, 79a.

İl'nin Hendese ve Hesap konularında büyük bir alim olduğunu kaydediyor. Bu ifade, Erbil'in en büyük medresesi olan Muzafferiyye'de Matematik ve Astronomi gibi aklî ilimlerin de okutulmakta olduğu fikrini kuvvetle teyid etmektedir.

Ortaçağ İslâm âleminde tıp eğitiminin, nadiren Tıp Medreselerinde, yaygın olan ise hastahânelerde yapıldığı bilinmektedir. Kökbörü'nün Erbil'de inşa ettirmiş olduğu büyük hastahanide, devrin eğitim sistemine uygun olarak, sağlık hizmetleri yanında tıp eğitimi de verildiği anlaşılmaktadır. İbn eş-Şa'ar'ın ifadesine göre⁽²⁹⁾ Tıp ilmine pekçok hizmetleri geçen Yusuf b. Câmî Ebû'l-Hasan el-Erbilî, Erbil Bimâristan'ının «hazîn»i, yani hastahane kütüphânesinin müdürü idi. Kütüphâneler Ortaçağ İslâm âleminde, günümüzde bilinen fonksiyonlarını icra ettikleri gibi, aynı zamanda birer eğitim ve ilim müessesesi idiler.⁽³¹⁾ İbnü'l-Hatîb et-Tebrizî (ölm. 502/1108)'nin Bağdad Nizamiyye Medresesinde müderrislik ve müdrese kütüphânesinde hazînlik yaptığı gibi⁽³²⁾, Tıp ilminde geniş bilgi sahibi olan Yusuf b. Câmî'nin de Erbil Hastahanesinde tıp eğitimi vermiş olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dimaşk'da Nureddin Mahmud Bimâristan'ında tabiblik yapan ve sonra Eyyübî meliki Takiyüddin Ömer'in doktoru olan Muha-zebeddin Ahmed el-Hâcib (ölm. 591/1195), Erbil'de İbn el-Dehhan el-Bağdadi' ve başka alimlerden Tıp tahsil etmişti.⁽³³⁾ Erbil'in ilmiyle meşhur İbn Yunus ailesinden müderris Kemâleddin b. Yunus din ilimleri yanında Felsefe, Mantık, Matematik ve Tıp ile de uğraşır. Kemâleddin b. Yunus tıp ile ilgili olarak Müfredatü elfâz el-kanun adlı bir eser de yazmıştı.⁽³⁴⁾

Dinî eğitimin bir parçası olan Tasavvuf eğitimi ise, diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi, Hankâhlarda yapılırdı.⁽³⁵⁾ Kökbörü ilk hankâhı, çok kısa süren şahneliği sırasında, daha Haleb'de iken yaptırmıştı.⁽³⁶⁾ Kökbörü'nün Erbil beyliğine tayin edilmesinden önce de, kendisinin ve kardeşinin atabeyi olan Mücahideddin Kaymaz, Erbil'de bir hankâh yaptırmıştı. Kendisi de Tasavvuf ile yakından alâkalı bir hükümdar olan Kökbörü, Er-

(29) İbn eş-Şa'ar, III, 153b.

(30) Aynı müellif, X, 173a.

(31) Dr. Ahmet Çelebi, 133-135.

(32) Yakut el-Hamavi, Mu'cemu'l-udebâ, VII, 286-287; Dr. Ahmet Çelebi, a.g.e., 156.

(33) Uyûn el-Enba, II, 181-182; R. Şeşen, Salahaddin, 381.

(34) Uyûn el-Enba, I, 306-308; İbn Hallikan, IV, 396-401; R. Şeşen a.g.e., 370-372.

(35) Hankâh, dinî ve sosyal yardım müesseseleri için kullanılan bir tabir olup; burada daha çok tasavvuf ehlinin (sufilerin) toplandıkları yer mânâsına gelmektedir.

(36) İbn Şeddad, el-A'lak, Haleb kısmı, III. Ahmed kütüphânesi, Revan nu: 1564, 63 a-b.

bil'de iki tane hankâh yaptırmıştı.⁽³⁷⁾ Sûfilerin meclislerine bizzât katılan Kökbörü, onların sohbetlerinden ve düzenledikleri semâ'törenlerine iştiraktin büyük zevk duyardı. Hankâhlardaki eğitimin şekline dair kaynaklarda açık bilgiler bulunmamasına rağmen, eğitimin esasının sohbetlere, sohbetlerin konusunun ise dinî ve tasavvufî bilgilere dayandığı muhakkaktır.

Irak, Suriye ve Mısır'da sağlanan siyasî istikrara bağlı olarak sosyal refahın da arttığı ifade edilmişti. Nitekim Nureddin Mahmud zamanında Dimaşk'da 22, Haleb'de 8, Musul'da 5, Sincar'da 6, Ceziret İbn Ömer'de 4, Membic ve Rakka'da 2'şer, Rasû'l-Ayn, Hama, Hıms ve Urfa'da birer medrese bulunuyordu.⁽³⁸⁾ Meşhur seyyâh İbn Cubeyr de 580/1185 yılında Musul'da 6, Haleb'de 6 ve Dimaşk'da 20'den fazla medrese bulunduğunu yazıyor.⁽³⁹⁾ İbn Şeddad ise Salahaddin Eyyübî zamanında Dimaşk'da 40, Haleb'de 15'den fazla medrese bulunduğunu kaydediyor.⁽⁴⁰⁾

Selçuklular ve onlara tâbi olan devletlerin medeniyet tarihine en büyük hizmetleri, İslâm dünyasının her tarafını çamî, medrese, kütüphâne, hastahâne, imâret ve zaviyelerle imar ederek ilmin ve kültürün yayılmasındaki üstün katkılarıdır. Devlet eliyle teşkilatlandırılan medreselere vakıflar bağlanması ve fakir öğrencilerin parasız yatılı eğitiminin sağlanması, ilmin yayılması ve himayesinde mühim bir âmil olurken bu medenî gelişme, İslâm milletleri arasında yeni bir kültür kaynaşmasına da, zemin ve imkân hazırlamıştır. Selçuklu Türkiyesinde şehirler, iktisadî kalkınmanın yanısıra bu imar faaliyetleri ile büyümüş, İslâm dünyasının büyük kültür merkezleri haline gelmişlerdir. Konya, Kayseri, Sivas, Malatya, Erzurum, Kırşehir, Gülşehir, Antalya ve Kubbetü'l-İslâm Ahlat bu gelişmeden payını almış şehirlerden ancak birkaçıdır.

İşte, imparatorluklara ve büyük devletlere nispetle çok küçük bir ülkede hüküm süren Erbil Beyliği zamanındaki eğitim-öğretim çalışmaları, kendî içerisinde belli bir önem taşımasının yanısıra İslâm âleminin büyük devletlerinde, meselâ Selçuklu hakimiyetlerindeki eğitim faaliyetlerinin seviyesi hakkında bilgi vermesi ve bir bakıma ölçü olması açısından da bizce ayrıca ehemmiyet arz etmektedir.

(37) İbn Vasil, *Muferric*, 179-b.

(38) N. Elisseef, *II*, 757-759.

(39) İbn Cubeyr, 40-45, 253, 257, 274, 283.

(40) İbn Şeddad, *el-A'lak*, Dimaşk kısmı, 199-264, el-Cezire-Haleb kısmı, 64b-86a.

KAYNAKLAR

- 1 — Brockelman, C., «İbn Hallikan», İA, V-2.
- 2 — Çelebi, Dr. Ahmed, İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi, Türkçe terc. Ali Yardım, İstanbul, 1976.
- 3 — Elisseeff, N., Nur ad-Din (511-569/1118-1174), Dimaşk, 1967.
- 4 — Hazreci, Tarih el-Etrâk ve'l-Ekrad, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekim-oğlu nu: 695.
- 5 — İbn Cubeyr, er-Rihle, nşr. W. Wright, Leiden, 1907.
- 6 — İbn Hallikan Vefeyatü'l-A'yan, Kahire, 1310; İng terc. M.G de Slane
- 7 — İbn el-İmad, Şezerâtüz-zeheb, nşr. M. el-Kudsi, Kahire, 1350-1351.
- 8 — İbn Kesir el-Bidaye ve'n-Nihaye, Kahire, 1932.
- 9 — İbn eş-Şa'ar, Kemâleddin, Ukud el-Cuman, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nu: 2322-2330.
- 10 — İbn Şeddad, İzzeddin, el-A'lak el-hazire fi zikr ümera eş-Şam ve'l-Cezire, Şam kısmı nşr. Sami Dahhan, Dimaşk, 1955; Haleb-el-Cezire kısmı, III. Ahmed ktp, Revan nu: 1564.
- 11 — İbn Vasil, Muferric el-kurûb, Süeymaniye Kütüphanesi, Molla Çelebi nu: 119.
- 12 — Köymen, M. Altay, Alp Arslan ve Zamanı, II, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları Ankara, 1983.
- 13 — Makrizî, el-Hitat, Kahire, 1310,
- 14 — Ögün, Gülay, Begteginliler (Erbil'de Bir Türk Beyliği), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1987.
- 15 — Sauvaget, J.-Welt, G. Repertoire Chronologique de géographie Arab, Kahire, 1934.
- 16 — Sibt İbn el-Cevzi, Miratü'z-Zaman, VIII, Kısım, Haydarabad, 1951-1952.
- 17 — Şeşen, Ramazan, Salahaddin Devrinde Eyyübiler Devleti, İst., 1983.
- 18 — Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İst., 1980.
- 19 — Turan, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1980.
- 20 — Uluçam, Abdüsselâm, Irak'da Türk Mimari Eserlerinin Gelişmesi, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1983.
- 21 — Yakut el-Hamavi, Mu'cemu'l-udebâ, nşr. Margoloth.